

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการปรับตัวของชุมชนทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากการอพยพพื้นที่จากการดำเนินการของรัฐ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมไปสู่ แนวทางใหม่ มีเงื่อนไขและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร โดยศึกษาพื้นที่บ้านแม่หลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพตามขอบเขตเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ และเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนาจากกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตลอดจนกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ดังนั้น เพื่อให้ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์และครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ก่อนและหลังการอพยพ
- ตอนที่ 2 การปรับตัวของชุมชนบ้านแม่หลวงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม
- ตอนที่ 3 เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของชุมชน
- ตอนที่ 4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชุมชน

ตอนที่ 1 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ก่อนและหลังการอพยพ

ที่ตั้งของชุมชนก่อนการอพยพ

บ้านแม่หลวง หมู่ที่ 1 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ประกอบด้วยบ้านแม่หลวง บ้านม่อนและบ้านหัวทุ่ง ซึ่งนับว่าเป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ที่ตั้งขึ้นมากกว่า 300 ปี และในสมัยนั้นตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านดง สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และบางส่วนมีพื้นที่ราบ ซึ่งคนในชุมชนใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวและพืชผักต่าง ๆ ตามฤดูกาล นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ซึ่งเป็นทุ่งหญ้าที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ มีน้ำแม่

ขามไหลผ่านทางทิศตะวันออก และน้ำแม่เมาะไหลผ่านทางทิศตะวันตกของบ้านเมาะหลวง จึงเป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีป่าไม้อยู่รอบ ๆ หมู่บ้านเป็นป่าเบญจพรรณ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และคนในชุมชนสามารถหาของป่าได้ เช่น เห็ด หน่อไม้ สัตว์ป่า และแมลงต่าง ๆ ตามฤดูกาล

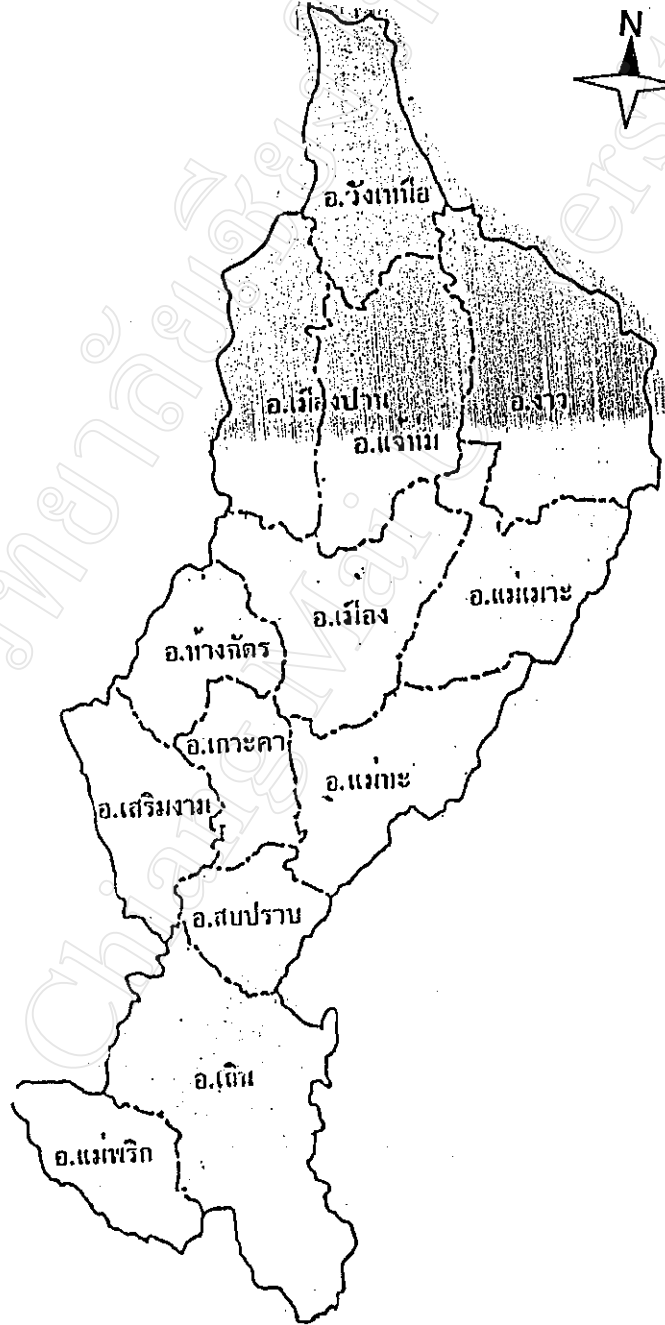
อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านคง หมู่ 2 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ
จังหวัดลำปาง

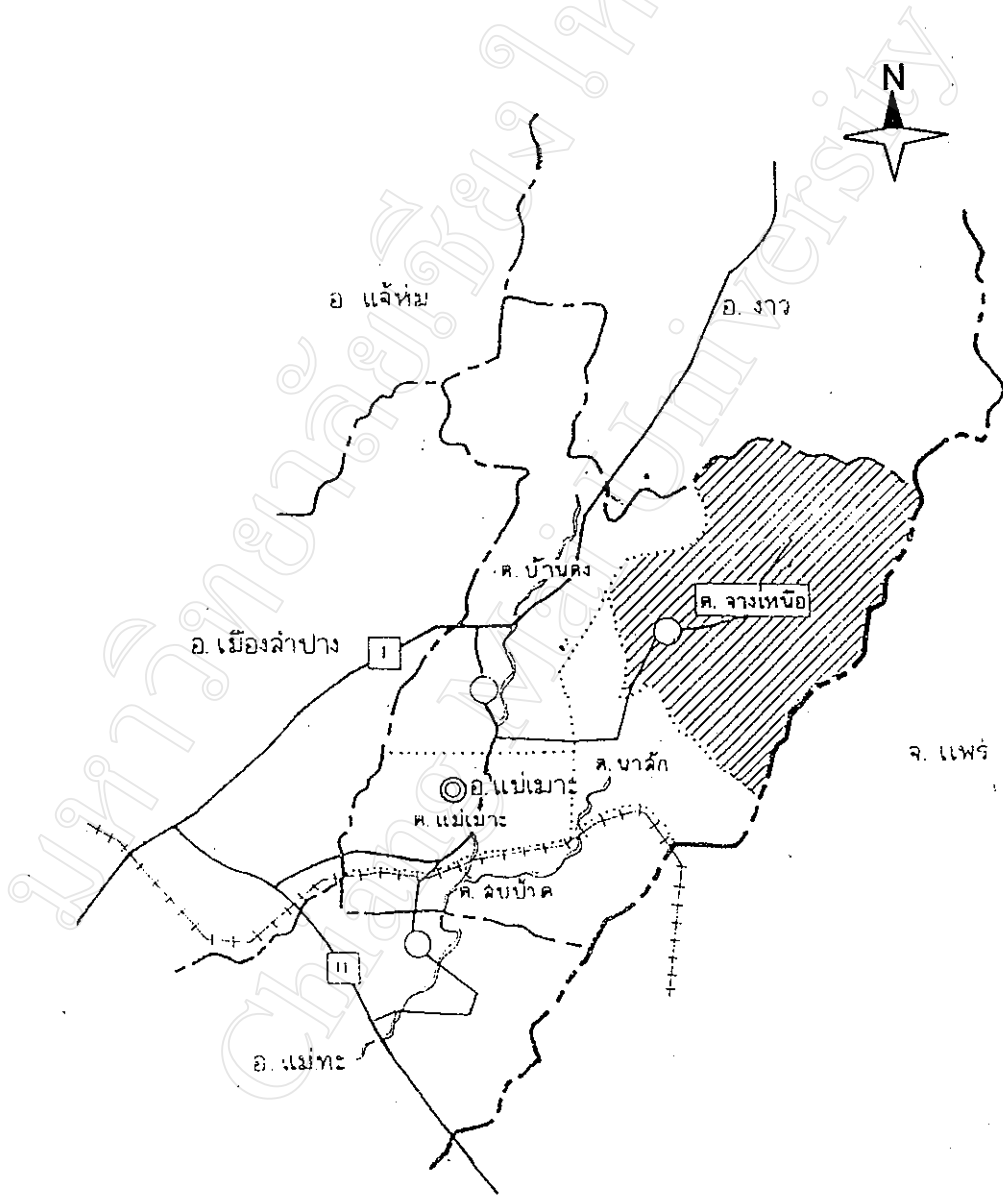
ทิศใต้ ติดต่อบ้านใหม่รัตนโกสินทร์ หมู่ 5 ตำบลแม่เมาะ
อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านสบจาง หมู่ 6 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ
จังหวัดลำปาง

ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านสวนป่า หมู่ 7 และบ้านเวียงสวรรค์ หมู่ 2
ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

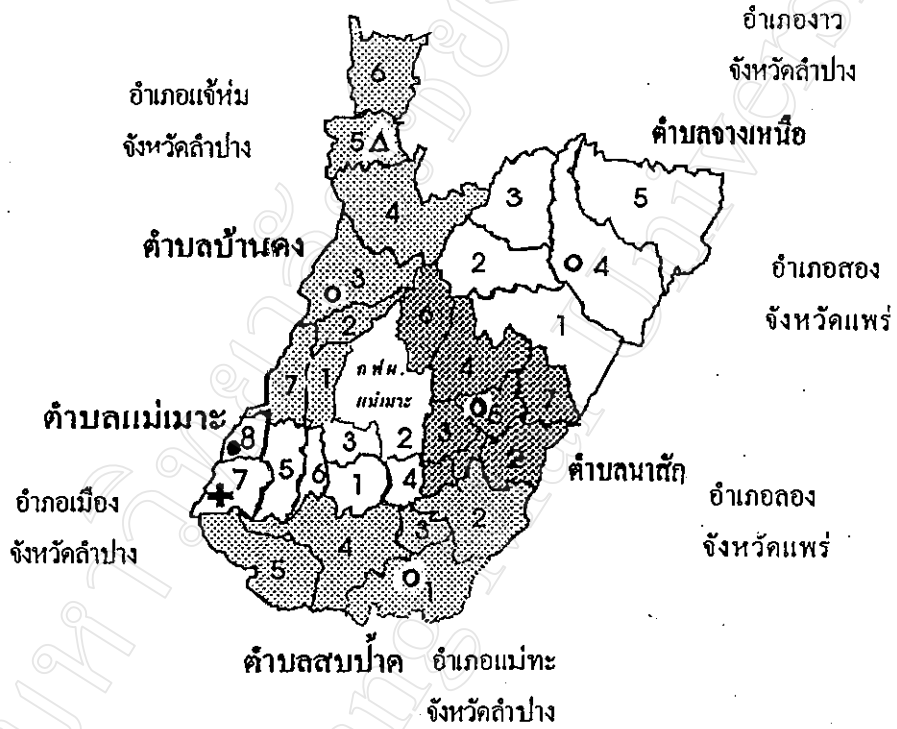

แผนภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดลำปาง

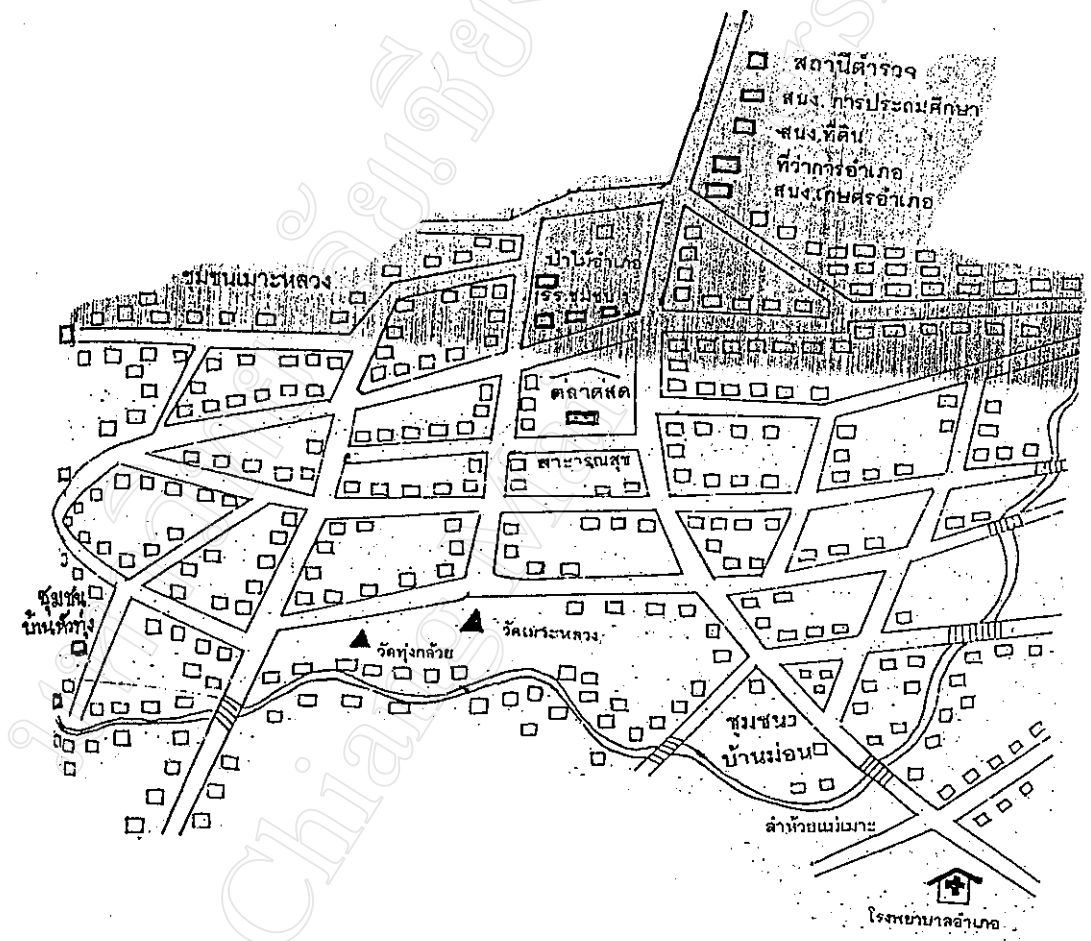
◎ ที่ตั้งอำเภอ

แผนภาพที่ 2 แผนที่อำเภอแม่เมาะ

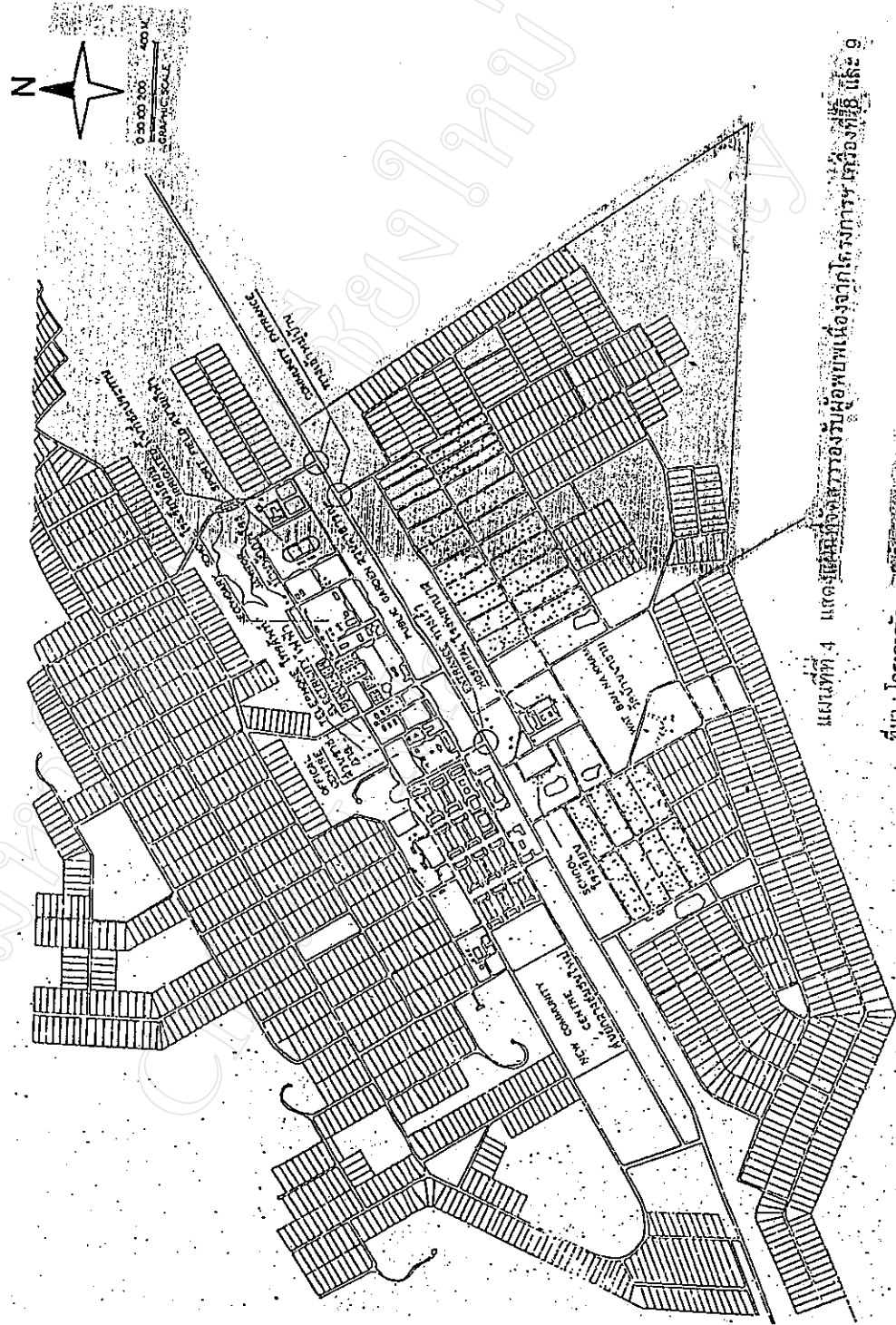

สัญลักษณ์	
●	ที่ว่าการอำเภอ
+	โรงพยาบาล
○	สถานีอนามัย
△	สถานบริการสาธารณสุขชุมชน

แผนภาพที่ 3 แผนที่ตำบลแม่เกาะ

แผนภาพที่ 4 แผนที่หมู่บ้านเมะหลวง (เก่า)

แผนภาพที่ 5 แผนที่หมู่บ้านเกาะหลวง (ใหม่)

สภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากบ้านเมะหลวงมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้เบญจพรรณจึงมีสภาพดิน ฟ้า อากาศ ดังนี้

- ฤดูหนาว มีสภาพอากาศหนาวจัด และมีหมอกหนาในตอนเช้า
- ฤดูร้อน มีสภาพอากาศร้อนชื้น สภาพทั่วไปแห้งแล้ง มีฝุ่นละอองมาก
- ฤดูฝน มีปริมาณฝนตกมากพอประมาณ และบางปีฝนตกน้อยไม่เพียงพอแก่การเพาะปลูก ไม่เคยมีปรากฏการณ์น้ำท่วม

ประวัติชุมชนก่อนการอพยพ

ชุมชนบ้านเมะหลวง เดิมชื่อ “บ้านเมะมาะ” เนื่องจากมีพระธาตุองค์มาเห็นพื้นที่เหมาะที่จะสร้างบ้านเรือน เนื่องจากมีแม่น้ำไหลผ่าน มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ จึงตั้งชื่อว่า “บ้านแม่เมะมาะ” และต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนเป็น “บ้านแม่เมะมาะ” และเปลี่ยนเป็น “แม่เมะหลวง” และมักเรียกสั้น ๆ ว่า บ้านเมะหลวง ซึ่งคำว่า “หลวง” แปลว่าใหญ่

ประวัติบ้านเมะหลวง ได้มีการเล่าสืบต่อกันมาว่า ชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานเป็น ชาวไทยใหญ่ที่เดินทางมาจากพม่ามาพักกองทัพ จึงทำให้เกิดเป็นหมู่บ้านขึ้น บรรพบุรุษกลุ่มแรกที่เป็นคนพื้นเมือง อพยพมาจากคอยด้วน ซึ่งหมายถึง เขตจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน ผู้ที่อพยพมาเป็นกลุ่มแรกนี้ เป็นชาวเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นกลุ่มตามแนว ลำห้วยแม่เมะเช่นกัน สภาพพื้นที่ของบ้านเมะหลวงในขณะนั้น เป็นสภาพป่าไม้ที่มีความ อุดมสมบูรณ์มาก มีพรรณไม้ต่าง ๆ เช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง และไม้เบญจพรรณต่าง ๆ ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพ รับจ้างตัดไม้ ลากซุง หาของป่า ทำนา ทำไร่

สภาพพื้นที่บ้านเมะหลวง หมู่ที่ 1 ตำบลแม่เมะ อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขา และมีป่าไม้ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติ มีพื้นที่ราบลุ่ม และพื้นที่ราบบริเวณภูเขาไว้สำหรับเป็นที่เพาะปลูกเพียงบางส่วน พื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้าน ยังมีสภาพเป็นทุ่งหญ้าใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์ได้ สัตว์ที่ราษฎรนิยมเลี้ยงได้แก่ วัว ควาย นอกจากนี้สภาพป่ารอบ ๆ บ้านเมะหลวงยังมีความอุดมสมบูรณ์ จึงมีพื้นที่ที่เป็นป่าไม้และมีแร่ถ่านหินลิกไนต์

วัดนับว่าเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญสำหรับชาวบ้านเกาะหวง ซึ่งในหมู่บ้านมีวัดทั้งหมด 3 วัด ซึ่งใครศรัทธาวัดไหนก็ทำบุญวัดนั้น วัดแรกอยู่ในเขตกลุ่มบ้านหัวทุ่ง มีชื่อว่า วัดทุ่งกล้วย และต่อมามีชาวพม่ามาตั้งถิ่นฐาน และมีพระชาวพม่ามาจำวัดที่วัดเงี้ยวหรือวัดของคำต่อมากลายเป็นวัดร้าง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนชุมชน 1 สำหรับวัดเกาะหวงชาวบ้านได้ร่วมกันมาบริจาค และช่วยกันสร้าง ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

วัดเกาะหวง เป็นวัดประจำหมู่บ้าน สร้างในระหว่างปี พ.ศ. 2212 – 2213 โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการดำเนินการก่อสร้าง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2455 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้เป็นวัดถาวร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งในขณะนั้นบ้านเกาะหวง มีจำนวนครัวเรือน 750 หลังคาเรือน

ด้วยสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ และมีพรรณไม้ต่าง ๆ มากมาย ทำให้ นายศก้าชอหน้อย ซึ่งเป็นชาวพม่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านเกาะหวง ได้รับสัมปทานการทำป่าไม้ โดยทำร่วมกับ บริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า จึงทำให้ชาวบ้านมาเป็นลูกจ้างทำการตัดไม้ ลากซุง ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นและในปี พ.ศ. 2485 – 2486 ในระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 2 ได้มีทหารญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพอยู่ที่บ้านหนองบอม เขตติดต่อบ้านเกาะหวง และได้จ้างชาวบ้านก่อสร้างฐานทัพ ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งได้นำข้าว พืชผัก ผลไม้ ไปขายให้กับทหารญี่ปุ่น ทำให้มีรายได้ อีกทางหนึ่ง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2493 กรมโลหะกิจ หรือกรมทรัพยากรธรณีในปัจจุบัน ได้ทำการสำรวจถ่านหิน ได้พบว่าที่อำเภอแม่เกาะ ได้พบถ่านหินลิกไนต์ มีแนวชั้นติดต่อกันยาวไปตามลำห้วยในแอ่งแม่เกาะ การสำรวจในสมัยนั้น ยังไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัย ต้องใช้แรงงานคนทำการขุดด้วยความยากลำบาก มีชาวบ้านจากบ้านเกาะหวงรุ่นแรกที่ร่วมทำงานนี้ มีนายบุญทอง กั้นทะวงศ์ นายหละ สร้างคำเรือน และนายบุญหลั่น เครื่องบุญมา เป็นลูกจ้างเพื่อขุดบ่อถ่านหินลิกไนต์ ขึ้นมาตรวจสอบคุณภาพ ก่อนการนำขึ้นมาใช้งาน บ่อที่ขุดมีความลึกมาก หายใจแทบไม่ออก ได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน วันละ 5 – 7 บาท ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในช่วงนี้ ชาวบ้านมีอาชีพในการรับจ้างขุดบ่อถ่านหินเป็นอาชีพรองจากการทำอาชีพเกษตรกรรม

ในปี พ.ศ. 2494 – 2495 พ่อเลี้ยงพงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย ได้รับสัมปทานขุดถ่านหิน จากกรมโลหะกิจ ซึ่งในระยะแรกให้ทำการขุดนำถ่านหินมากองไว้ ไม่ต้องขนส่งไปที่ไหน และมี

ชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียง มารับจ้างเป็นคนงานขุดดิน สำหรับการทำไร่นา ได้ให้ลูกเมียและญาติทำแทน แต่เมื่อถึงฤดูการทำนา ที่ต้องใช้แรงงานมาก ชาวบ้านก็จะหยุดงานรับจ้างขุดถ่านหิน มาช่วยกันทำนาก่อน แล้วกลับไปรับจ้างต่อไป

ปี พ.ศ. 2497 ได้มีการจัดตั้งสำนักงานสำรวจ สภาวะถ่านหินลิกไนต์ขึ้น เพื่อตรวจสอบปริมาณของถ่านหิน การลดค่าใช้จ่ายในการขุด และการนำถ่านลิกไนต์ไปใช้ประโยชน์ จึงดำเนินการสำรวจต่อไปอีก 12 เดือน และได้วางแผนเสนอต่อรัฐบาล โดยมีโครงการขุดถ่านหินลิกไนต์ขึ้นมาเพื่อจำหน่ายเป็นเชื้อเพลิงนำไปผลิตกระแสไฟฟ้า

ปี พ.ศ. 2498 อาศัยการพลังงานไฟฟ้าลิกไนต์ได้ขุดเจาะถ่านลิกไนต์ โดยใช้ เครื่องจักรกลด้วยการเปิดหน้าดินก่อน แล้วจึงขุดถ่านหินลิกไนต์และมีชาวบ้านมารับจ้างเช่นเคย ซึ่งถ่านหินที่ขุดได้นี้ นำออกไปจำหน่ายให้กับโรงบ่มใบยาสูบภาคเหนือ โรงงานการรถไฟแห่งประเทศไทย ที่จังหวัดนครราชสีมา โรงปูนซีเมนต์ ของบริษัทชลประทานซีเมนต์ จำกัด ที่จังหวัดนครสวรรค์ โรงไฟฟ้าวัดเสียบ และ โรงไฟฟ้าสามเสน ของการไฟฟ้านครหลวง กิจการของเหมืองแม่เมาะเจริญก้าวหน้าตามลำดับ และในปี พ.ศ. 2511 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยขึ้น (กฟผ.) และได้ทำการสำรวจหาลิกไนต์เพิ่มเติม ที่อำเภอแม่เมาะ พร้อมทั้งวางแผนขยายเหมืองแม่เมาะ และก่อสร้างโรงไฟฟ้า ซึ่งใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง ในช่วงนี้จะมีเจ้าหน้าที่ พนักงาน และลูกจ้างของ กฟผ. จากต่างพื้นที่ เข้ามาอาศัยตั้ง ถิ่นฐาน ในบ้านเมาะหลวง เป็นจำนวนมาก ชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้น มีการพัฒนาถนนหนทาง ทำให้การคมนาคมสามารถติดต่อกับภายนอกได้ง่ายขึ้น ธุรกิจค้าขายในรูปแบบต่าง ๆ ได้เกิดเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านบางคนเริ่มเปลี่ยนอาชีพเป็นการค้าขาย มีสินค้าจากตัวเมืองลำปางเข้ามาขาย ในบ้านเมาะหลวงเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านมีงานทำ ทำให้เศรษฐกิจของบ้านเมาะหลวงดีขึ้น

ที่ตั้งบ้านเรือนในชุมชนหลังการอพยพ

ชุมชนบ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2533 โดยมีพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินอยู่ในแปลงเดียวกัน มีเนื้อที่ 1 ไร่ 3 งาน ทั่วครอบครัว สภาพพื้นที่แห่งใหม่มีสภาพที่แตกต่างจากหมู่บ้านเดิมจากที่เคยอยู่อาศัยในพื้นที่ที่อยู่ติด ๆ กัน ต้องมาปลูกสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ใหม่ที่จับฉลากได้ ซึ่งมีพื้นที่

มากกว่าเดิม ทำให้บ้านเรือนอยู่ห่างกัน ความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น การไปมาหาสู่กัน เหมือนเมื่อก่อนก็เริ่มมีขาดหายไป การอยู่ในชุมชนมีลักษณะเหมือนต่างคนต่างอยู่ การเดินทางไปมาหาสู่ต้องใช้ยานพาหนะแทนการเดินเท้า ซึ่งทำให้ไม่สะดวกสำหรับผู้สูงอายุที่ขับจักรยานพาหนะไม่ได้ ทำให้ขาดการติดต่อกับญาติพี่น้องที่อยู่ในพื้นที่ไกลออกไป สภาพถนนในชุมชนเป็นถนนคอนกรีตและถนนลาดยาง

ลักษณะของถนนจะมีถนนสายกลางและถนนซอยเชื่อมโยงกับทุก ๆ หลังคาเรือน มีการใช้รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ แทนการเดินด้วยเท้า สภาพพื้นที่แห้งแล้งเนื่องจากสภาพ พื้นดินเป็นดินลูกรังไม่สามารถเก็บรักษาความชุ่มชื้นภายในดินได้ และมีดินไม่อินทรีย์ค่อนข้างน้อย ทำให้มีปัญหาเรื่องน้ำไม่สามารถใช้น้ำบาดาลหรือน้ำใต้ดินในการอุปโภคและบริโภคได้ ต้องใช้น้ำประปาหมู่บ้าน หรือน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาค อำเภอแม่เมาะ ซึ่งเป็นการเพิ่มรายจ่ายของครอบครัวในชุมชน

ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านแม่หลวงเป็นชุมชนขนาดใหญ่ โดยได้รวมเอาชุมชนเดิมบ้านแม่หลวง บ้านม่อนและบ้านหัวทุ่ง รวมเข้าด้วยกันเป็นชุมชนบ้านแม่หลวง หมู่ที่ 8 ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลของสำนักงานสาธารณสุข อำเภอแม่เมาะ ในปีงบประมาณ 2543 พบว่ามีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 690 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 2,711 คน ดังรายละเอียดตามตาราง 1

ตาราง 1 แสดงจำนวนประชากร แยกตามเพศ และอายุ ของบ้านแม่หลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

กลุ่มอายุ/ปี	เพศ		รวม (คน)
	ชาย (คน)	หญิง (คน)	
0 - 1	16	7	23
2 - 4	71	61	132
5 - 9	125	116	241
10 - 14	101	91	192
15 - 19	100	122	222

กลุ่มอายุ/ปี	เพศ		รวม (คน)
	ชาย (คน)	หญิง (คน)	
20 - 24	95	105	200
25 - 29	116	115	231
30 - 34	102	108	210
35 - 39	115	152	267
40 - 44	139	121	260
45 - 49	92	89	181
50 - 54	50	48	98
55 - 59	55	56	111
60 - 64	57	56	113
65 - 69	45	60	105
70 - 74	26	41	67
75 - 79	18	12	30
80 ปีขึ้นไป	14	14	28
ประชากรรวม	1,337	1,374	2,711

แหล่งที่มา การสำรวจข้อมูลประชากร สำนักงานสาธารณสุข อำเภอแม่เมาะ
ประจำปีงบประมาณ 2543 งวดที่ 1 ตุลาคม 2542 – ธันวาคม 2542

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อดำบลบ้านดง หมู่ที่ 7 อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
 ทิศใต้ ติดต่อบ้านท่าประตุน – นาแหม หมู่ที่ 7 ตำบลแม่เมาะ
 อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
 ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านปางชัย หมู่ที่ 5 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ
 จังหวัดลำปาง
 ทิศตะวันตก ติดต่ออำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ประวัติชุมชนหลังการอพยพ

บ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีที่ตั้งห่างจากศาลากลางจังหวัดลำปาง ประมาณ 12 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ในปัจจุบันมีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขาถูกคลื่น เป็นลอนลาดสลับกัน และบางส่วนเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลาดชัน ซึ่งเมื่อพิจารณาพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แล้ว บ้านเมาะหลวงทางทิศเหนือติดต่อเชิงเขาตอยผางาม หรือเรียกว่า ตอยผาโง้ม ทิศใต้ติดต่อห้วยโป่ง ทิศตะวันออกติดต่อห้วยไคร้ ทิศตะวันตกติดต่อห้วยม่วง พื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่าเต็งรังและภูเขาเป็นหิน บางส่วนของพื้นที่เป็นหินภูเขาไฟ เนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่เป็นที่ราบ จึงยากต่อการเก็บกักน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่มีความลาดชัน จึงทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินสูง ทำให้ความสมบูรณ์ของหน้าดินต่ำ อาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพเดิมของชุมชนทำได้ยากกว่าพื้นที่ทำกินเดิม ดังนั้นอาชีพเกษตรกรรมจึงเปลี่ยนจากการทำมาหากินเป็นการทำเพื่อเลี้ยงชีพ

เมื่อการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ได้จัดสรรพื้นที่ให้กับชาวบ้านที่อพยพ โดยกำหนดให้ครอบครัวละ 1 ไร่ 3 งาน โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดสรรพื้นที่ว่า 1 ไร่เป็นพื้นที่ทำกินและอีก 3 งาน จัดสร้างที่อยู่อาศัย โดยทุกแปลงใช้สิทธิของความเสมอภาคและ ยุติธรรม ด้วยการจับฉลาก จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้าน นางแสงแก้ว พรหมวิชัย ได้เล่าเหตุการณ์การอพยพให้ฟังว่า พื้นที่บ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 แห่งนี้ ได้อพยพมาจากพื้นที่เดิม ซึ่งอยู่ หมู่ที่ 1 มาอยู่พื้นที่ใหม่ในพื้นที่ปัจจุบันนี้ ในปี พ.ศ. 2533 และมีการอพยพเป็นรุ่น ๆ ต่อเนื่องกัน ตามสภาพความพร้อมของชาวบ้าน และสภาพการจัดพื้นที่นั้น ได้จัดเป็นแปลง แต่ละแปลงมีพื้นที่ 1 ไร่ 3 งาน มีถนนหลักและถนนซอยเป็นถนนลาดยาง มีส่วนราชการของอำเภอแม่เมาะอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 8 บ้านเมาะหลวงนี้ด้วย การปลูกสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ใหม่นั้น ชาวบ้านได้ใช้ไม้และอุปกรณ์ต่าง ๆ จากบ้านเดิม ซึ่งได้รับคำรื้อถอน และค่าขนย้ายจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต สามารถนำเงินทดแทนที่ได้รับนี้มาปลูกสร้างบ้านที่อยู่อาศัยบนพื้นที่แปลงใหม่ที่จับฉลากได้ ลักษณะบ้านเรือนมีลักษณะการก่อสร้างตามรูปแบบของบ้านเดิม โดยสร้างด้วยไม้ยกใต้ถุนสูงตามลักษณะของบ้านเรือนทางภาคเหนือ บางส่วนที่มีการปลูกสร้างตามแบบสมัยใหม่ มีความนิยมในการสร้างซุ้มประตูบ้านด้วยเสาไม้ต้นใหญ่ ๆ ตามฐานะของเจ้าของบ้าน

บ้านเมาะหลวงในปัจจุบัน มีความสะดวกในด้านการคมนาคม การติดต่อสื่อสารกับชุมชนภายนอก การตั้งบ้านเรือนของชุมชนอยู่ห่างกัน เนื่องจากแต่ละครัวเรือนถูกกำหนดด้วย

พื้นที่ในการจัดสรร และสภาพครอบครัวของกลุ่มเครือญาติถูกแยกออกจากกันด้วยการจับฉลาก พื้นที่ที่เคยตั้งบ้านเรือนในบริเวณเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ถูกแยกออกจากกัน ทำให้การไปมาหาสู่หรือการติดต่อกันมีน้อยลง

สภาพทางเศรษฐกิจก่อนการอพยพ

สภาพทางเศรษฐกิจของบ้านแม่หลวงก่อนการอพยพ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรแบบธรรมชาติ ไม่มีการพึ่งพาทางด้านเทคโนโลยี หรือเครื่องทุ่นแรงใดๆ เป็นชุมชนเกษตรกรรมพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์ ชีวิตผูกพันอยู่กับป่าเขา การทำนาเป็นการเพาะปลูกเพื่อยังชีพ ไม่ใช่เพื่อการค้า ส่วนใหญ่จะปลูกข้าว ส่วนไร่อยู่นตามชายป่าก็จะปลูกข้าวไร่ ถั่วลิสง เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้เวลาว่างในการเข้าป่า เพื่อหาของป่ามายังชีพ เช่น พืชผัก หน่อไม้ เห็ด หรือสัตว์ต่างๆ เช่น งู แล่น และบางครั้งก็จะมีอาชีพในการปล่อยครั้งให้ติดตามต้นไม้ในป่า ซึ่งในช่วงนั้นถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งรองลงมาจากถั่วลิสง

ต่อมาได้มีหน่วยงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเข้ามาก่อสร้างโรงไฟฟ้า ทำให้ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ เริ่มมีพ่อค้าแม่ค้าเกิดขึ้น มีการนำเอาอาหารพืชผักจากตัวเมืองลำปางเข้ามาขาย ทำให้เกิดอาชีพค้าขาย ชาวบ้านบางส่วนได้เข้าไปทำงานเป็นลูกจ้างของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและทำงานรับจ้างจากบริษัทต่าง ๆ ที่มารับเหมาก่อสร้างโรงไฟฟ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานวัยหนุ่มสาว สามารถนำเงินมาจุนเจือครอบครัว ทำให้สภาพเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น

ตาราง 2 แสดงอาชีพของชาวบ้านก่อนการอพยพ

อาชีพ	ครัวเรือน	ร้อยละ
เกษตรกรรม	630	40.4
รับจ้าง	300	19.2
ข้าราชการ	50	3.2
ค้าขาย	80	5.1
อื่น ๆ	500	32.1
รวม	1,560	100

แหล่งที่มา เอกสาร กฟผ. แม่เมาะ (2532)

ตามสภาพครัวเรือนบ้านเมาะหลวง ชาวบ้านประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอย่าง นอกเหนือจากมีอาชีพทางเกษตรกรรมแล้ว ก็มีอาชีพอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย ดังนั้นจากตาราง 2 แสดงอาชีพของชาวบ้าน ดังนี้

การทำเกษตรกรรม เป็นการทำนา ทำสวนและปลูกพืชไร่

รับจ้าง เป็นการทำงานรับจ้างกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) แม่เมาะ ทำงานรับจ้างบริษัทต่าง ๆ ที่มารับเหมากับ กฟผ. ยาม รับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าและรับจ้างทำนา

ข้าราชการ เป็นกลุ่มชาวบ้านที่ทำงานเป็นข้าราชการ ข้าราชการหน่วยงานของรัฐ และรัฐวิสาหกิจที่ได้รับการบรรจุเป็นพนักงานประจำแล้ว

ค้าขาย เป็นกลุ่มชาวบ้านที่ค้าขายพืชผลทางการเกษตร ของป่า ตลอดจนการนำสินค้าจากในเมืองลำปางเข้ามาขายในพื้นที่

อาชีพอื่น ๆ หมายถึง กลุ่มชาวบ้านที่ว่างงาน เป็นแม่บ้าน พ่อบ้าน นักเรียน นักศึกษา แต่ส่วนใหญ่ยังมีอาชีพการทำเกษตรกรรม

จะเห็นได้ว่าสภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านเมาะหลวงก่อนการอพยพนั้น ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ตามวิถีธรรมชาติ มีการพึ่งพาอาศัยกัน แต่ละครอบครัวสามารถทำนา พืชไร่ ทำสวน และหาของป่าได้ ดังนั้นความเป็นอยู่ในแต่ละวัน ไม่ต้องใช้เงินในการซื้อหาอาหารก็สามารถอยู่ได้

สภาพทางเศรษฐกิจหลังการอพยพ

เนื่องด้วยสภาพทางกายภาพของบ้านเมาะหลวงหลังการอพยพ มีสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมกับอาชีพเกษตรกรรม ทำให้วิถีชุมชนแบบเกษตรกรรมที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการเอื้อมือเอื้อแรงกันในพื้นที่เดิมปรับเปลี่ยนไป เมื่อการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้เวนคืนที่ดินและได้อพยพรายกรออกจากพื้นที่อยู่อาศัยเดิม จึงทำให้วิถีชีวิตของชุมชนใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ต้องรื้อถอนบ้านเรือนและขนย้ายออกจากพื้นที่เดิม และปลูกสร้างในพื้นที่จัดสรรใหม่ให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลา 1 ปี ดังนั้นแต่ละครอบครัวจึงเป็นภาระในเรื่องดังกล่าว ทำให้คนในชุมชนที่เคยช่วยเหลือกัน ไม่มีเวลาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นต้องใช้เงินในการจ้างแรงงาน ในการรื้อถอนและปลูกสร้างบ้านเรือนจากชุมชนอื่น ดังนั้นการตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ใหม่ที่จับฉลากได้ทำให้บ้านเรือนของญาติพี่น้องที่เคยอยู่ติดกัน อยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกันต้องเปลี่ยนแปลงไปอยู่คนละพื้นที่ที่ไกลกันออกไป

สภาพทางเศรษฐกิจของบ้านเมาะหลวงในปัจจุบันซึ่งได้รับจัดสรรพื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย ครอบครัวละ 1 ไร่ 3 งาน นั้น ได้รับการสนับสนุนจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ในการส่งเสริมการเกษตรและอาชีพ เพื่อให้ราษฎรได้เรียนรู้และพัฒนาอาชีพของราษฎรด้านการเกษตร ทั้งการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ ด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน คหกรรม หัตถกรรม และอาชีพอื่น ๆ ให้ตรงกับความถนัดและความต้องการของราษฎร โดยมุ่งหวังให้ราษฎรได้พัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่จนสามารถพึ่งตนเองได้

ตาราง 3 แสดงข้อมูลพื้นฐานการเกษตรหลังการอพยพของบ้านแม่หลวง หมู่ที่ 8
ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

การเพาะปลูก	พื้นที่ (ไร่)	สัตว์เลี้ยง	ตัว
นา	11	วัว	256
พืชไร่	21	ควาย	43
ไม้ผล/ไม้ยืนต้น	134	สุกร	228
พืชผัก/สมุนไพร	30	ไก่ - เป็ด	3,256
ไม้ดอก	9		

แหล่งที่มา สรุปผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานการเกษตร “ขพก.” ปี 2540

สำนักงานเกษตรอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ณ วันที่ 30 ธันวาคม 2540

จากข้อมูลพื้นฐานการเกษตรตามตาราง 3 จะเห็นได้ว่า พื้นที่ในการทำนา และ พืชไร่ ของชุมชนบ้านแม่หลวงมีน้อยมาก เนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสม ส่วนการปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นนิยมปลูกกันมาก เนื่องจากพื้นฐานความเป็นอยู่ของชุมชนเดิมมีอาชีพเกษตรกรรม และราษฎรมีความต้องการให้เกิดความร่มรื่นในพื้นที่แห่งใหม่นี้ และเป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน ไม้ผลยืนต้นที่ปลูกได้แก่ ขนุน มะม่วง มะขาม ชมพู ลำไย หากมีผลผลิตเหลือก็ออกน้อมาขาย

เนื่องจากสภาพพื้นที่ในปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยในการทำนา ทำไร่ จึงเป็นภาระของครอบครัวในเรื่องค่าใช้จ่ายเพื่อการยังชีพ ต้องซื้อข้าวและพืชผักในการบริโภคประจำวัน ดังนั้นสมาชิกของครอบครัวจะประกอบอาชีพในการรับจ้างภาคเกษตรกรรมนอกชุมชน และการรับจ้างภาคอุตสาหกรรม ซึ่งมักมีแรงงานวัยหนุ่มสาว ทำงานรับจ้างกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ และบริษัทที่มารับเหมาทำธุรกิจร่วมกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ นอกจากนี้บางครัวเรือนก็ประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ขายของชำ ขายผลผลิตทางการเกษตร วัสดุก่อสร้าง อุปกรณ์ไฟฟ้า บริการซ่อมรถจักรยานยนต์ ซึ่งอาชีพต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เกิดรายได้และทำให้สภาพเศรษฐกิจ

ของคนใน ชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามสภาวะของปัจเจกบุคคล เนื่องจากชุมชนเกาะหลวงเป็นที่ตั้งของส่วนราชการต่าง ๆ ทำให้มีข้าราชการและพนักงานเข้ามาทำงานในเกาะหลวงเป็นจำนวนมาก ถึงแม้จะเดินทางเข้าไปเย็นกลับ ก็ทำให้เกิดอาชีพค้าขายเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้สภาพทางเศรษฐกิจของบ้านเกาะหลวงในกลุ่มอาชีพค้าขายมีความคล่องตัว

ตอนที่ 2 การปรับตัวของชุมชนบ้านเกาะหลวงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

เพื่อให้การนำเสนอผลการศึกษามีความสมบูรณ์และครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ จึงขอแบ่งรายละเอียดออกเป็น 8 หัวข้อย่อย ดังนี้

- 2.1 วิถีชีวิตของชุมชนก่อนการอพยพ
- 2.2 การปรับตัวด้านการประกอบอาชีพของชุมชนบ้านเกาะหลวงหลังการอพยพ
- 2.3 การปรับตัวด้านการบริโภคและการใช้จ่ายในครอบครัว
- 2.4 การปรับตัวด้านการศึกษาและการเรียนรู้
- 2.5 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- 2.6 การปรับตัวด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- 2.7 การปรับตัวด้านประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชนเกาะหลวง
- 2.8 ค่านิยม ความเชื่อ และระบบคุณค่าของชุมชน

2.1 วิถีชีวิตของชุมชนก่อนการอพยพ

ชุมชนเกาะหลวงมีลักษณะครัวเรือนที่รวมกันเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เป็นเครือญาติกัน การใช้ชีวิตในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีชีวิตประจำวันแบบเรียบง่าย ดังนั้นในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จึงขออธิบายออกเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อให้เห็นการดำรงชีวิตประจำวันและอาชีพของคน ในชุมชน ดังนี้

ราษฎรที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปจนถึงผู้อาวุโสซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นที่พึ่งของลูกหลานในชุมชนจะให้ความเคารพยำเกรงและศรัทธา เนื่องจากวัฒนธรรมของคนภาคเหนือให้ความสำคัญนับถือผู้ใหญ่เสมอ จำนวนประชากรของกลุ่มผู้ใหญ่จะมีมากกว่าเด็กและการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้ใหญ่นี้จะทำงานในหมู่บ้าน โดยเฉพาะอาชีพดั้งเดิมของชุมชนคือการ

เกษตรในช่วง กลางวันก็จะเพาะปลูก หางของป่า เลี้ยงสัตว์ ในตอนเย็นก็เดินทางกลับบ้านเรือน มีการรับประทานอาหารเย็นร่วมกันในครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ มีการเขียนเขียนเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น การประกอบอาชีพด้านการเกษตร และการประกอบอาชีพอื่น เช่น การรับจ้างแรงงาน การทำงานบริการ ส่วนกลุ่มผู้อาวุโสของชุมชนนั้นการดำเนินชีวิตประจำวันก็จะมีหน้าที่คอยดูแลบ้านเรือน เลี้ยงลูกหลานและช่วยงานในไร่นา และสวนบ้าง กลุ่มวัยแรงงานเป็นกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 25 ปี ถึง 40 ปี ซึ่งวิถีชีวิตประจำวันของคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งจะมีการทำนา ทำสวน ปลูกพืชไร่ และเลี้ยงสัตว์ หากมีเวลาว่างก็หางของป่าและรับจ้าง ซึ่งมี วงจรอาชีพในรอบปีของชาวบ้านเกาะหลวงก่อนการอพยพมีดังนี้

1. การปลูกข้าว มีจำนวน 594 ครัวเรือน หรือร้อยละ 63.6 ของครัวเรือนทั้งหมดปลูกข้าว ซึ่งมีผลผลิตเฉลี่ย 350 กิโลกรัมต่อไร่

การปลูกข้าวนาปี เป็นการปลูกข้าวในฤดูฝน ในระหว่างเดือนมิถุนายนหรือพฤศจิกายน ผู้ที่มีที่นาเป็นของตนเองก็จะทำนาเองหรือให้ญาติพี่น้องทำ ซึ่งการแบ่งผลผลิตจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน เป็นของเจ้าของนา 1 ส่วน และของผู้ทำ 2 ส่วน โดยที่ผู้ทำต้องเป็นผู้หากล้าข้าวที่จะนำมาปลูก และต้องทำทุกขั้นตอนจนกระทั่งเก็บเกี่ยวเสร็จ การปลูกข้าวนาปีเป็นข้าวนาดำเริ่มปลูกเมื่อมีฝนในเดือนมิถุนายน โดยใช้กล้าพันธุ์มาปักดำ หลังจากปักดำแล้วรองนข้าวออกรวงและเก็บเกี่ยวข้าวราวเดือนตุลาคม ซึ่งกิจกรรมการปลูกและการเก็บเกี่ยว ชาวเกาะหลวงมีการเอามือเอาร่วมกัน ซึ่งหมายถึง การลงแขกช่วยเหลือแรงงานกัน

การปลูกข้าวไร่ พบว่าชาวเกาะหลวง 376 ครัวเรือน เฉลี่ย 3 ไร่ต่อครัวเรือน โดยปลูกในพื้นที่ใกล้กับป่าเขา ซึ่งชาวบ้านได้ถางหญ้าไว้แล้วในฤดูแล้ง ก่อนถึงฤดูฝน ข้าวไร่ไม่ต้องการน้ำมากนัก เมื่อฝนตกก็ขุดหลุมหยอดข้าวหลุมละ 4 – 5 เมล็ด แล้วรอให้ข้าวโตเองตามธรรมชาติ ไม่ต้องใช้ปุ๋ย เมื่อต้นข้าวสูงราว 1 ฟุต ก็จะถางหญ้าที่ขึ้นแซมต้นข้าว รองนข้าวสุกก็สามารถเก็บเกี่ยวได้

2. การปลูกพืชไร่และไม้ผล จะปลูกพืชไร่ไว้กินเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหากเหลือกินก็นำไปขายที่ตลาดเกาะหลวง ซึ่งพืชไร่ดังกล่าว ได้แก่ ถั่วลิสง ผักกาด ต้นหอม ผักชี ข้าวโพด การปลูกไม้ผลยืนต้น เป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนและปลูกเพื่อเป็นร่มเงาตามบริเวณบ้าน

ซึ่งได้แก่ ขนุน มะม่วง มะขาม ชมพู ลำไย หากผลผลิตเหลือกินก็จะนำไปขายหรือแบ่งกันบริโภค

3. การเลี้ยงสัตว์ ชาวมาฆะหลวงใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นรายได้เสริม และเป็นกิจกรรมในครัวเรือนซึ่งสัตว์ที่เลี้ยงมีดังนี้

การเลี้ยงวัว เป็นการเลี้ยงเพื่อขายมีผู้เลี้ยงวัวอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรกจะเลี้ยงเอง และกลุ่มหลังจะเป็นกลุ่มที่รับจ้างเลี้ยงจากเจ้าของวัวที่มีฐานะหรือมีวัวมาก แล้วตกลงกันว่าจะแบ่งกันอย่างไร จากการพูดคุยกับกลุ่มผู้เลี้ยงทราบว่าเป็นการเลี้ยงแบบผ่ากิ่ง (แบ่งครึ่งกัน) โดยแบ่งเงินที่ขายได้แต่ละรุ่นหรือแบ่งจำนวนลูกวัวที่เกิดขึ้นแต่ละครั้ง การเลี้ยงวัวเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หาอาหารกินเอง เมื่อเห็นว่าวัวมีลักษณะสมบูรณ์ และได้ราคาก็จะนำไปขาย และมีกลุ่มผู้เลี้ยงที่เลี้ยงโดยปล่อยให้วัวอยู่รวมกันตามชายป่าเป็นฝูงใหญ่ ประมาณ 100 – 200 ตัว ผู้เลี้ยงจะต้องผลัดกันไปดูแล และช่วยเหลือพึ่งพากัน โดยดูวัวของผู้อื่นด้วย

การเลี้ยงควาย เป็นการเลี้ยงเพื่อใช้งานและขายเมื่อควายตัวนั้นใช้งานไม่ได้หรือผู้เลี้ยงนำไปแลกกับควายรุ่นหนุ่ม ซึ่งนิยมเลี้ยงควายตัวผู้ไว้ใช้งาน ส่วนควายตัวเมียจะเลี้ยงเพื่อขยายพันธุ์

การเลี้ยงหมู เป็นการเลี้ยงเพื่อขายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในครอบครัว โดยทุกคนช่วยกันหาผัก ต้นกล้วยและเศษอาหารมาเลี้ยงหมูในแต่ละวัน ซึ่งเลี้ยงกันทุกครัวเรือน ไม่ว่าจะป็นครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตร ค้าขาย รับจ้างหรือผู้ที่อยู่กับบ้าน เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 5 – 8 เดือน บางครัวเรือนเลี้ยงปีละ 2 รุ่น และบางครัวเรือนเลี้ยงเพียงรุ่นเดียว ส่วนการขายจะมีพ่อค้ามาติดต่อซื้อถึงบ้าน ตามราคาตลาด และนำหนักของหมู

การเลี้ยงไก่ เป็นการเลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือน และถ้ามีจำนวนมากก็นำออกขาย มีผู้เลี้ยงไก่ประมาณ 500 ครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 15 ตัว วิธีการเลี้ยงมักนิยมเลี้ยงบริเวณบ้าน ปล่อยให้หาอาหารตามธรรมชาติ และมีข้าวหรือเศษอาหารให้ในบางเวลา

4. การหาของป่า สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านมาฆะหลวงเดิมเป็นสภาพชายป่า และภูเขา จึงมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ เมื่อมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือรับจ้าง

ชาวบ้านก็เข้าป่าเพื่อหาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักป่า จับปลา ซึ่งของป่าที่หาได้ก็ใช้ในการบริโภค ในครัวเรือน ที่เหลือก็นำไปขายหรือเก็บรักษา ด้วยวิธีการถนอมอาหาร เช่น การทำหน่อไม้ดอง หรือหน่อไม้อัดปิ้ง

5. การรับจ้าง ชุมชนบ้านเกาะหลวงจะมีสมาชิกที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ประมาณ ร้อยละ 30 ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งการประกอบอาชีพรับจ้างนี้สามารถแบ่งออกเป็น กลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

การรับจ้างภาคเกษตรกรรม เป็นการรับจ้างทำงานภาคเกษตรกรรมเมื่อว่างจาก กิจการไร่นาของตนเอง เป็นการรับจ้างทำนา ทำสวน ทำไร่ หรือถางหญ้า ซึ่งค่าแรงที่ได้ผู้ชาย ได้รับค่าแรงวันละ 50 บาท ผู้หญิงได้วันละ 35 บาท ชาวบ้านที่รับจ้างทำนา มักเป็นกลุ่มที่มี ที่ดินอยู่น้อย หรือไม่มีเลย ในชุมชนมีความต้องการแรงงานภาคเกษตรกรรมมาก เนื่องจากเจ้าของ ที่นาไม่ยอมปล่อยให้พื้นที่นาว่างจึงจ้างให้ทำนา และมีบางกลุ่มที่ออกไปรับจ้างนอกชุมชน และ ได้รับค่าแรงมากกว่าในพื้นที่ เช่น การออกไปทำไร่สับปะรดตามหมู่บ้านต่างๆ ส่วนการรับจ้าง ทำนาหรือเช่าที่นาผู้อื่นทำก็ถือว่าการรับจ้างอีกวิธีหนึ่ง และส่วนใหญ่จะเช่าที่นาของญาติพี่น้อง แล้วตกลงแบ่งผลผลิตกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น 3 ส่วน เจ้าของที่นาได้ 1 ส่วน ผู้เช่าหรือผู้ขอทำ นานได้ 2 ส่วน หรือตามเงื่อนไขที่ตกลงกัน

การรับจ้างภาคอุตสาหกรรม เป็นกลุ่มหนุ่มสาวที่อยู่ในวัยแรงงาน ทำงานรับ จ้างกับการไฟฟ้า รับจ้างในเมือง รับจ้างกับบริษัทต่างๆ ที่ทำธุรกิจกับการไฟฟ้าตามวิชาชีพ ต่างๆ ที่ตนถนัดและมีความสามารถ เช่น การทำงานสาขาช่างต่างๆ การทำสวน ตัดหญ้า ทำ ความสะอาด โดยเป็นลูกจ้างชั่วคราวรายวันตามระยะเวลาที่กำหนด เช่น 1 เดือน 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี เมื่อหมดงานหรือไม่มีงานทำก็จะช่วยครอบครัวในการทำงานภาคเกษตรกรรม การ ทำงานรับจ้างภาคอุตสาหกรรมนี้ถือว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ดีพอสมควร มีรายได้เฉลี่ยวันละ 55- 65 บาท กลุ่มผู้หญิงที่ทำความสะอาดมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 900 บาท และเมื่อทำงานพิเศษเพิ่มเติม เช่น รับจ้างซักเสื้อผ้า เลี้ยงเด็ก ก็มีรายได้เดือนละประมาณ 1,500 - 2,000 บาท ในกลุ่มที่ทำงานรับ จ้างกับการไฟฟ้า ฝ่ายผลิตแม่เกาะมาอย่างต่อเนื่องและได้รับการบรรจุเป็นพนักงานถือว่าเป็น กลุ่มที่มีฐานะดีของ หมู่บ้าน เนื่องจากมีรายได้ประจำ สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวจะดี มี บ้านหลังใหญ่ มีรถยนต์ และอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าอำนวยความสะดวกในบ้าน

6. อาชีพรับราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ ราษฎรในชุมชนบ้านเมะหลวง ก่อนการอพยพ จำนวน 50 ครัวเรือน ประกอบอาชีพรับราชการ ซึ่งส่วนใหญ่รับราชการครู บางครอบครัวทำงานกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมะ

7. อาชีพค้าขาย มีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขายทั้งหมด 80 ครัวเรือน มีผู้ทำอาชีพค้าขาย จำนวน 98 คน โดยแบ่งได้ดังนี้ กลุ่มที่ใช้บ้านเรือนของตนเองประกอบอาชีพค้าขายมีจำนวน 25 ครัวเรือน เช่น ขายของชำ ขายก๋วยเตี๋ยว ขายน้ำมัน ซ่อมรถจักรยานยนต์ เป็นต้น และมีครัวเรือนอีก 55 ครัวเรือน จะประกอบอาชีพค้าขายอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยการรับซื้อและขาย เช่น ซื้อของจากหมู่บ้านและนำไปขายที่ตลาด หรือเป็นตัวแทนซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรในหมู่บ้าน หรือนำของจากตลาดมาขายในหมู่บ้าน เป็นต้น

2.2 การปรับตัวด้านการประกอบอาชีพของชุมชนบ้านเมะหลวงหลังการอพยพ

ภายหลังจากที่ราษฎรบ้านเมะหลวงได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่ ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้จัดสรรให้มีความตั้งใจที่จะประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมตามความถนัดและเป็นพื้นฐานอาชีพเดิม แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ในปัจจุบันไม่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และสภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูงเชิงเขา ลักษณะเป็นดินลูกรัง แห้งแล้ง ไม่อุ้มน้ำ ดังนั้นราษฎรในชุมชนแห่งนี้จึงต้องมีการปรับตัวด้านอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.2.1 รูปแบบการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพ

2.2.2 วิธีการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพ

2.2.3 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวด้านอาชีพ

การปรับตัวของราษฎรที่ผู้วิจัยจะนำเสนอในประเด็นต่าง ๆ เพื่อต้องการให้ได้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้ในการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 รูปแบบการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพ

ผู้วิจัยพบว่า หากพิจารณาจากชุมชนในฐานะเป็นแหล่งข้อมูลการเรียนรู้แล้ว รูปแบบของการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพของราษฎรบ้านเมะหลวงสามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ

(1) รูปแบบของการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพจากภายในชุมชน เป็นรูปแบบที่ชุมชนอาศัยข้อมูลหลักจากภายในชุมชน เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้จากบุคคลที่เป็นผู้ประกอบการอาชีพหรือเกี่ยวข้องกับอาชีพต่าง ๆ อยู่แล้ว โดยเริ่มจากการรับรู้ข้อมูลอาชีพ ทางเลือก การประกอบอาชีพ ข้อได้เปรียบเสียเปรียบและโอกาสในการประกอบอาชีพ ผ่านการรับรู้และเรียนรู้จากการถูกชักชวน จากกลุ่มญาติมิตรที่อยู่ในชุมชน ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการคล้อยตามและตัดสินใจว่าจะยอมรับในการปรับตัวด้านอาชีพหรือไม่ การรับรู้และการเรียนรู้บางอย่างเกิดจากการเห็นตัวอย่างความสำเร็จของราษฎรในชุมชน ซึ่งจะเป็แนวทางทำให้เกิดการเรียนรู้และการเลียนแบบตามตัวอย่างที่ได้พบเห็น และการได้ถูกชักชวนจากเจ้าของกิจการในชุมชนที่มีฝีมือและความสามารถในการประกอบอาชีพ

การปรับตัวด้านการประกอบอาชีพจากภายในชุมชน จะเห็นได้จาก กรณีของ นางยาณี แก้วสาย อายุ 37 ปี ซึ่งเดิมประกอบอาชีพทำนาและทำสวน สามีทำงานเป็นพนักงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมะ มีลูก 2 คน ได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่บ้านเมะหลวงในปัจจุบันตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 ได้เห็นความสำเร็จในการประกอบอาชีพจักสานของเพื่อนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มจักสาน มีผลงานที่สามารถจำหน่ายได้ และได้รับการส่งเสริมพัฒนาอาชีพตลอดจนหาตลาดในการจำหน่ายให้มีรายได้ดีและต่อเนื่อง จึงเกิดความรู้สึกรู้สึกในการเปรียบเทียบกับอาชีพเกษตรกรรมที่ทำอยู่จึงเกิดความคิดในการปรับตัวด้านอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของตลาด โดยเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มจักสาน ได้เรียนรู้วิธีการจักสาน และได้พัฒนารูปแบบของผลงานตามความต้องการของผู้ซื้อ โดยทางกลุ่มได้แลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ เพื่อให้เกิดการพัฒนาผลงานอยู่เสมอจนทำให้ในปัจจุบันนี้สมาชิกในกลุ่มจักสานมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 3,000 – 4,000 บาท และผลผลิตได้ออกนำไปจำหน่ายทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัดลำปาง โดยภาพรวมแล้วรูปแบบแรกนี้ชุมชนและบุคคลมีขั้นตอนการรับรู้ ตัดสินใจเลือก เรียนรู้เพิ่มเติมและทดลองปฏิบัติโดยอาศัย

ข้อมูลจากแหล่งภายในชุมชนเป็นสำคัญแล้วจึงตัดสินใจใช้ข้อมูลดังกล่าวมากำหนดเป็นวิถีทางปฏิบัติเพื่อปรับตัวในการประกอบอาชีพ

(2) รูปแบบของการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพจากภายนอกชุมชน ราษฎรบ้านเมะหลวง ได้ปรับตัวด้านการประกอบอาชีพจากการถูกชักชวนจากญาติมิตร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน และราษฎรได้รับทราบข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้เกิดการปรับตัวด้านอาชีพ และที่สำคัญได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งหมายถึง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ วิทยาลัยสารพัดช่างลำปาง ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอแม่เมาะ เกษตรอำเภอแม่เมาะ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือในการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านวิชาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ราษฎรในพื้นที่อพยพได้รับรูปแบบเป็นแนวทางในการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพ โดยได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ (ศพส.) อำเภอแม่เมาะ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมวิชาชีพให้กับราษฎร ได้มีโอกาสได้รับรู้ถึงอาชีพต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เปิดโอกาสให้ราษฎรได้เรียนรู้อาชีพที่ตนเองชอบและมีความถนัด เพื่อนำมาประกอบอาชีพเป็นการสร้างรายได้ให้กับ ตนเองและครอบครัว โดยมีวิชาชีพต่าง ๆ ที่จัดฝึกอบรม ประกอบด้วย ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมครัวเรือน ด้านคหกรรม ด้านการทำหัตถกรรมและอาชีพอื่น ๆ ซึ่งวิชาชีพต่าง ๆ นี้ ได้มีการสอบถามความต้องการของราษฎรก่อนการฝึกอบรม เพื่อให้สามารถนำเอาทักษะที่ได้รับนำไปประกอบอาชีพได้

หลังจากที่ราษฎรได้เข้ารับการฝึกอบรมดังกล่าวแล้ว ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้าน วิชาชีพ และเกิดแนวคิดในการปรับตัวด้านอาชีพ ได้ทดลองประกอบอาชีพในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่ตนเองได้เรียนรู้ จากกรณีของ นางขวัญหล้า หมูแก้วเครือ อายุ 44 ปี ราษฎรบ้านเมะหลวง เดิมประธานกลุ่มจักสาน ซึ่งสามีเป็นพนักงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะที่ได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่บ้านเมะหลวงในปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 มีอาชีพเดิมในการทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ความเป็นอยู่ในชุมชนเดิมมีความอุดมสมบูรณ์ การดำรงชีพในแต่ละวันไม่จำเป็นต้องใช้เงินก็สามารถดำรงชีวิตประจำวันอยู่ได้ โดยอาศัยพืชผักและสัตว์เลี้ยงที่มีอยู่ในครอบครัวนำมาบริโภค ที่เหลือก็จะนำไปขายเพื่อให้เกิดรายได้ ภายหลังจากการอพยพพื้นที่ นางขวัญหล้า มีความสนใจในอาชีพการจักสานและประดิษฐ์สิ่งของจากวัสดุเหลือใช้และจาก

กระดาษสา ได้มีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมจากวิทยากรของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต หลังจากการฝึกอบรมได้รวมกลุ่มกันขึ้น จัดตั้งเป็นกลุ่มจักสาน โดยมีสมาชิก จำนวน 20 คน และมีนางขวัญหล้า เป็นประธานกลุ่ม ได้จัดทำของจักสานออกมาจำหน่าย เช่น ตะกร้า ของชำร่วย สิ่งประดิษฐ์ ตกแต่งบ้าน และผลผลิตที่เกิดขึ้นทางกลุ่มได้นำมารวมกัน และมีตัวแทนของกลุ่มสมาชิคนำมาจำหน่ายที่ศูนย์พัฒนาส่งเสริมอาชีพ (ศพส.) และได้รับความช่วยเหลือจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตให้การฝึกอบรมเพิ่มเติมและช่วยหาตลาดให้ ช่วยการประชาสัมพันธ์ จนทำให้สมาชิกสามารถขายผลิตผลมีรายได้ กลุ่มมีความเข้มแข็ง ได้รับการพัฒนาและจัดตั้งเป็นศูนย์สาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และเผยแพร่ความรู้ให้กับผู้อื่น ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่บ้านนางขวัญหล้า

(3) รูปแบบของการปรับตัวแบบผสมผสานทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน เนื่องจากราษฎรบ้านเกาะหลวง มีพื้นฐานด้านอาชีพเกษตรกรรมจากพื้นที่เดิมอยู่แล้ว ดังนั้นจึงมีการประกอบอาชีพจากพื้นฐานอาชีพเดิม เช่น การเลี้ยงวัว การเลี้ยงไก่ และการเลี้ยงกบ เป็นต้น ราษฎรได้รับความรู้จากการพูดคุย หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันจากภายในชุมชน และได้รับการส่งเสริมความรู้จากภายนอกชุมชน เช่น เกษตรอำเภอแม่เกาะ พัฒนาการอำเภอแม่เกาะ ราษฎรได้รับรู้วิธีการแบบสมัยใหม่ เกิดการพัฒนาขั้นตอนและวิธีการ เกิดการเรียนรู้ และได้เห็นผลของการประกอบอาชีพ จนสามารถพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับตนเองและชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนบ้านเกาะหลวงได้รับการสนับสนุนด้านการศึกษาดูงานภายนอกชุมชน ในสาขาอาชีพที่ชุมชนอื่นประสบความสำเร็จแล้ว จึงสามารถรับรู้วิธีการประกอบอาชีพและประสบการณ์ด้านอาชีพประกอบการตัดสินใจ เกิดการเรียนรู้ และทดลองประกอบอาชีพเพื่อประเมินความสำเร็จและสามารถยึดถือเป็นอาชีพของตนเองได้

รูปแบบการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพดังกล่าว ทำให้สมาชิกในชุมชนได้ ค้นพบอาชีพใหม่ หรือพัฒนาอาชีพเดิม เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สมาชิกในชุมชนเกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้ทุกคนมีความรัก ความสามัคคี เกิดความเข้มแข็งในชุมชน ให้ความช่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิกและร่วมกันแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม ทำให้กลุ่มอาชีพและชุมชนมีรายได้และมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

2.2.2 วิธีการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพ

สำหรับวิธีการปรับตัวทางด้านการประกอบอาชีพของราษฎรบ้านเมาะหลวงพบว่า มีวิธีการปรับตัวอยู่ 2 วิธี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การเลียนแบบ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดการปรับตัวด้านอาชีพ โดยการ ทำตามอย่างของผู้ที่ประสบความสำเร็จ โดยการทดลองทำตามแบบ ซึ่งต้องใช้เวลาในการเรียนรู้และปรับตัวมากน้อยต่างกัน เช่น กรณีนางศรีทอง แก้วประเทศ ซึ่งเป็นประธานกลุ่มแม่บ้าน เดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้เห็นความสำเร็จของกลุ่มอาชีพจักสาน และกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า จึงมีแนวคิดในการรวมกลุ่มอาชีพขึ้นมาเพื่อเลียนแบบ และดำเนินกิจกรรมตามตัวอย่างที่ได้พบเห็น โดยจัดตั้งกลุ่มทำน้ำพริกขึ้น เพื่อให้เกิดการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพ ได้รับรู้ เรียนรู้ และทดลองทำ ซึ่งสามารถจำหน่ายได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์วิธีการปรับตัว โดยการ เลียนแบบได้ดังนี้

การรับรู้ กลุ่มแม่บ้านได้รับรู้ถึงสภาพปัญหาการประกอบอาชีพโดยเฉพาะการเลือกอาชีพหลักและอาชีพเสริม ความยากลำบากในการใช้ความรู้และทักษะในการผลิต การดำเนินธุรกิจและการตลาดของผลผลิตดังกล่าว โดยรับรู้จากสถานการณ์ทั้งที่เกิดจากภายในและภายนอกชุมชน และรู้ว่าอาจจะมีทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมกับความสามารถและศักยภาพของตนในการผลิต ธุรกิจและการตลาด จึงได้พยายามหาข้อมูลเพิ่มเติมในด้านการจักสาน ตัดเย็บเสื้อผ้า และคหกรรม โดยเน้นการทำน้ำพริก

การเรียนรู้ กลุ่มแม่บ้านได้เรียนรู้พร้อมกับพยายามหาข้อมูลเพิ่มเติมจากพัฒนากร เจ้าหน้าที่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ และจากผู้ค้ำน้ำพริกในตลาดอำเภอแม่เมาะ และในเมืองลำปาง จนเกิดความเชื่อมั่นในระดับหนึ่งว่า กลุ่มสามารถทำได้และสามารถหาตลาดน้ำพริกได้ กลุ่มจึงได้ตัดสินใจ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 2 มิติ คือ ตัดสินใจเลือกอาชีพเสริมการทำน้ำพริก และตัดสินใจเรียนรู้รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการผลิต การใช้วัตถุดิบ การตลาด การจัดทำธุรกิจของกลุ่ม ตลอดจนการระดมทุนเพื่อดำเนินการของกลุ่มน้ำพริก

การทดลอง ในช่วงแรก ประมาณ 1-3 เดือนแรก กลุ่มแม่บ้านได้พยายามเรียนรู้วิธีการผลิตน้ำพริก การหาแหล่งวัตถุดิบ การจัดทำบรรจุภัณฑ์ การหาตลาด การจัดทำธุรกิจกลุ่ม การประชาสัมพันธ์ และการกำหนดราคาสินค้าจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ เช่น

วิทยากรจากวิทยาลัยสารพัดช่างลำปาง พัฒนาการ เจ้าหน้าที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ แม่เมาะ จนกระทั่งเกิดความมั่นใจ กลุ่มแม่บ้านจึงได้ตัดสินใจดำเนินการธุรกิจดังกล่าวเป็น อาชีพเสริมไปก่อน

การปฏิบัติตามแนวทางที่ตัดสินใจ เมื่อกลุ่มแม่บ้านได้ผ่านขั้นตอน การรับรู้ เรียนรู้ และตัดสินใจทดลองปฏิบัติในการจัดทำผลิตภัณฑ์น้ำพริก การกำหนดราคา การ ประชาสัมพันธ์ และวิธีการวางตลาด ตลอดจนการดำเนินธุรกิจน้ำพริกแล้ว ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มได้ ดำเนินธุรกิจดังกล่าว เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา 5 ปี ซึ่งพอวิเคราะห์ได้ว่า การปรับตัว ของกลุ่มต้องอาศัยตัวแปรสำคัญเพิ่มเติม คือ เวลา ศรัทธา ความซื่อสัตย์ และการเรียนรู้เพื่อ พัฒนากลุ่มและทักษะของตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจสังเกตได้จากพัฒนาการของผลิตภัณฑ์ น้ำพริกที่เริ่มจากการใช้แรงงานคน ใช้ครก ใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิม เปลี่ยนมาใช้เครื่องไม้ เครื่องปั้น เครื่องบด และเปลี่ยนจากการห่อด้วยใบตองและกระดาษหนังสือพิมพ์ มาเป็นใส่ตลับ พลาสติก หรือถุงพลาสติกที่ปิดมิดชิด และได้รับการรับรองคุณภาพ อย. เรียบร้อยแล้ว

(2) การได้รับการชักชวน ชี้นะ เป็นการได้รับการช่วยเหลือจาก เพื่อนสมาชิกในชุมชน หรือผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันให้เห็นถึงอาชีพที่หลากหลาย มีรายได้ดี และลงทุนน้อย จากกรณีของนางสมพันธ์ ถาวงศ์ สมาชิกกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ซึ่งเดิมประกอบ อาชีพรับจ้างและทำการเกษตรได้รับการชักชวนจากเพื่อนสมาชิกในกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ให้เข้า ร่วมกลุ่ม เพื่อจัดทำดอกไม้และของชำร่วยจากแป้งข้าวเหนียว ได้ฝึกทักษะเกิดการเรียนรู้และได้ พัฒนาฝีมือจนผลงานสามารถขายได้ ทำให้ครอบครัวมีรายได้ ไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกชุมชน จึงถือว่าเป็นการปรับตัวด้านอาชีพที่ได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่น ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว นี้ เป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ เกิดการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพที่เหมาะสม กับสภาพพื้นที่

2.2.3 กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวด้านอาชีพ

เนื่องจากรายกรบ้านแม่เมาะหลวงได้อพยพมาจากหลายชุมชน ดังนั้นการ ประกอบอาชีพใหม่ จึงต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวด้านอาชีพ ซึ่งประกอบด้วย

(1) การเรียนรู้ก่อนการประกอบอาชีพ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของ รายกรที่ได้รับการขัดเกลาทางสังคมทั้งจากครอบครัวและสิ่งแวดล้อมตามวิถีชีวิตของบุคคล เป็น

การเรียนรู้ที่สั่งสมกันมาตั้งแต่เด็ก และได้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในชุมชนทั้งในด้านทักษะและการปฏิบัติ รวมทั้งวิธีการจัดการในกระบวนการหลายอย่างในการประกอบอาชีพนั้น ๆ ซึ่งมักได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวเป็นสำคัญ โดย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย สมาชิกในครอบครัวจะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดให้ผู้เรียนในรูปแบบการบอกเล่า และปฏิบัติให้ดู รวมทั้งการติชม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งแต่ละครอบครัวมักจะมีทักษะความชำนาญในการประกอบอาชีพที่ต่างกัน ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบเครือข่ายที่เหนียวแน่นเป็นส่วนสำคัญในการขัดเกลาอาชีพแก่บุคคล ซึ่งการเรียนรู้ก่อนการประกอบอาชีพนี้ ทำให้บุคคลเกิดทักษะ และความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพ และนำไปสู่การตัดสินใจเลือกอาชีพ

จากกรณีของ นางสาวสมพร เครือบุญมา ประธานกลุ่มฉาบปูนกิจ

สงเคราะห์ อาชีพเดิมทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันอายุ 45 ปี สามีรับราชการครู ได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่บ้านเมาะหลวงตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2533 เป็นรุ่นที่ 2 ของการอพยพ ซึ่งมองเห็นว่าอาชีพทางการทำเกษตรกรรมมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และได้เห็นญาติที่ประกอบอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าทำรายได้ดีกว่า และเป็นอาชีพที่สามารถทำอยู่กับบ้านได้ จึงมีความสนใจและพยายามเรียนรู้กับญาติดังกล่าว โดยเริ่มต้นจากการเป็นลูกมือในการตัดเย็บและได้พัฒนาฝีมือขึ้นตามลำดับและได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมวิชาชีพการตัดเย็บเสื้อผ้าที่ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมอาชีพอำเภอแม่เมาะ ได้เรียนรู้และฝึกทักษะการตัดเย็บเสื้อผ้าเพิ่มเติมและเริ่มรับงานที่บ้านเกิดความชำนาญในอาชีพมากขึ้นมีลูกค้ามาใช้บริการจำนวนมาก ทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น จึงได้ตัดสินใจปรับตัวด้านอาชีพจากภาคเกษตรกรรมเป็นอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า

กลุ่มแม่บ้านทำน้ำพริก ได้อาศัยองค์ประกอบการเรียนรู้ เช่น ผู้ให้ความรู้หรือถ่ายทอดความรู้จากภายในและภายนอกชุมชน โดยมีกลุ่มสตรีเป็นผู้เรียนรู้ และอาศัยผลิตภัณฑ์น้ำพริกเป็นสื่อการเรียนการสอน วิธีการเรียนแบบ สาธิต และฝึกปฏิบัติ เป็นวิธีการเรียนการสอนแบบการศึกษานอกระบบ โดยมีเป้าหมายแรกเพื่อการเรียนรู้ ทดลอง ตัดสินใจ และเลือกเป็นแนวทางประกอบอาชีพต่อไป

(2) การเรียนรู้ในระหว่างการประกอบอาชีพ เป็นการเรียนรู้และฝึกให้เกิดทักษะ ความชำนาญมากขึ้นในขณะที่ประกอบอาชีพ เพื่อให้อาชีพของตนเองมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น กรณี นายชัน ใจคำลือ อายุ 53 ปี ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เริ่มอพยพมาอยู่ในพื้นที่

ใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 ก่อนการอพยพได้ทำงานเป็นพนักงานของบริษัทสหกลเอ็นจีเนียร์ริง แล้วถูกเลิกจ้างงาน ปัจจุบันครอบครัวมีอาชีพค้าขายของชำในชุมชนบ้านเมาะหลวง แต่เนื่องจากค่าใช้จ่ายในครอบครัวสูงมาก จึงต้องหารายได้เสริมให้กับครอบครัว ซึ่งนายชั้นได้เริ่มการค้าขายของชำในหมู่บ้านเป็นร้านเล็ก ๆ มีของไม่มากนัก แต่ต่อมาชุมชนมีการขยายตัวทำให้มีลูกค้าเพิ่มมากขึ้น จึงได้ปรับปรุงร้านให้กว้างขวางกว่าเดิม มีสินค้าไว้บริการลูกค้าเพิ่มมากขึ้นและทั่วถึง ได้เกิดการเรียนรู้ในระหว่างการประกอบอาชีพของตนเองในการสั่งซื้อสินค้าจากผู้ผลิตโดยตรง ซึ่งจะได้ราคาสินค้าที่ต่ำกว่าปกติ และเรียนรู้วิธีการขายที่รวดเร็ว ควบคุมง่ายขึ้น เรียนรู้การจัดทำบัญชีสินค้าและบัญชีการขายประจำวัน โดยมีสถานการณ์เป็นตัวกำหนดให้เกิดการเรียนรู้ จนทำให้การค้าประสบความสำเร็จ สร้างรายได้ให้กับครอบครัวสามารถส่งลูกชายไปศึกษาต่อในต่างประเทศได้

การปรับตัวด้านการประกอบอาชีพของราษฎรบ้านเมาะหลวง มีความจำเป็น อย่างยิ่งต่อสภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีพอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งการปรับตัวดังกล่าว มีรูปแบบ วิธีการ และกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการปรับตัวด้านอาชีพของราษฎรในชุมชนบ้านเมาะหลวง และได้ปรับตัวไปตามพฤติกรรมและความต้องการของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เพื่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพและคลี่คลายปัญหาของชุมชนจนราษฎรในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุข ทั้งนี้ การปรับตัวด้านการประกอบอาชีพของราษฎรดังกล่าว สามารถพิจารณาการปรับตัวด้านการบริโภค ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป

2.3 การปรับตัวด้านการบริโภคและการใช้จ่ายในครอบครัว

ในอดีตชาวบ้านเมาะหลวงได้อาศัยอาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือตามฤดูกาล เช่น ผัก ปลา หน่อไม้ เห็ด และแมลงต่าง ๆ ตามฤดูกาล ซึ่งหาได้จากพื้นที่ป่าใกล้ ๆ กับชุมชน เป็นการบริโภคเพื่อเป็นการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายน้อยมาก อาหารส่วนใหญ่จะเป็นอาหารพื้นเมือง เช่น ข้าวเหนียว น้ำพริก อาหารดิบจำพวกลาบเนื้อ ลาบปลา ส่วนอาหารการกินของเด็กและผู้หญิงหลังคลอดบุตรก็มีข้อห้ามที่เข้มงวดกับการกิน เช่น เด็กห้ามกินอาหารดิบ หรือผู้หญิงหลังคลอดห้ามกินอาหารที่หมักดอง อาหารที่มีกลิ่นแรง เช่น ผักชะอม หน่อไม้ดอง ต้อง

กินอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพของตนเองและลูก เช่น แกงหัวปลี เพื่อจะทำให้มีน้ำนมมากเป็นต้น

ปัจจุบันการกินอาหารต่าง ๆ ของสมาชิกในครอบครัวของชาวบ้านเกาะหลวงยังคงมีการหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติมาบริโภคบ้าง แต่ส่วนมากต้องหาซื้ออาหารจากร้านค้าหรือตลาดในหมู่บ้านมากกว่า เนื่องจากการที่สภาพพื้นที่ไม่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติแห้งแล้งและสภาพเศรษฐกิจของชาวบ้านเกาะหลวงเปลี่ยนไป มีรายได้จากการทำงานมากกว่าในอดีต และเนื่องจากชาวบ้านเกาะหลวงอยู่ในชุมชนที่มีการคมนาคมสะดวก ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ผ่านสื่อทางโทรทัศน์ และวิทยุ ทำให้การบริโภคของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปด้วย มีการนัดหมายสมาชิกในครอบครัวออกไปทานข้าวนอกบ้านตามร้านค้าในหมู่บ้าน หรือร้านอาหารและบางครั้งก็นิยมซื้ออาหารที่สำเร็จแล้วมารับประทาน เนื่องจากภายหลังเลิกงานตอนเย็นแล้วไม่มีเวลามากพอที่จะประกอบอาหารเอง แต่ส่วนใหญ่ยังคงปรุงอาหารรับประทานในครอบครัวโดยซื้อของจากตลาดหรือร้านค้าภายในชุมชน

พ่อหนานแยง กลิ่นเพชร อายุ 87 ปี ผู้อาวุโสของชุมชนได้เล่าให้ฟังว่าปัจจุบันนี้ได้อาศัยกับหลานสาว ซึ่งลูก ๆ คนอื่นก็ตั้งบ้านเรือนออกไปอยู่ห่างไกล เมื่ออพยพมาอยู่ใหม่ก็มีความไม่คุ้นเคยกับสภาพพื้นที่และความเป็นอยู่ในชุมชนอพยพนี้ แต่เมื่อได้เข้ามาอยู่ในชุมชนและต้องอยู่ตลอดไปก็ได้พยายามปรับตัว ในด้านอาหารการกินก็รับตามลูกหลาน เขาทำอาหารแบบพื้นเมือง ข้าวเหนียว น้ำพริก หรือข้าวหุง อาหารไทยหรืออาหารสำเร็จรูป ก็จะกินแบบนั้นและจะช่วยเหลือดูแลตัวเองเพื่อไม่ให้เป็นการแก่หลานสาว พ่อหนานแยงบอกว่า ถ้าหากเราไม่ปรับตัวเองให้เหมือนลูกหลานก็จะทำให้จิตใจของเราอยู่อย่างไม่มีความสุข แต่ถ้าหากเรายอมรับ มีความพอใจในตัวเอง และปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพปัจจุบันเราจะอยู่ได้อย่างมีความสุข

ปัจจุบันรายได้ของคนในชุมชนเกาะหลวงมาจากการทำงานในหลาย ๆ อาชีพ เช่น รับจ้างภายในชุมชนและภายนอกชุมชน การทำการเกษตร รับราชการ พนักงานการไฟฟ้า ฝ่ายผลิตและทำงานในภาคอุตสาหกรรม ในการทำงานจะทำงานอยู่ใกล้บ้าน เข้าไปเย็นกลับ หรือไปทำงานต่างถิ่น เช่น การทำงานในนิคมอุตสาหกรรม จังหวัดลำพูน โรงงานปูนซิเมนต์ อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง เมื่อมีเวลาหยุดก็จะเดินทางกลับบ้าน

นางแสงแก้ว พรมิชัย ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 8 บ้านเมะหลวง ได้เล่าให้ฟังว่าหลังจากที่ทุกคนครอบครัวได้เข้ามาอยู่ในชุมชนเมะหลวงแล้วได้ยอมรับในสภาพพื้นที่ใหม่ และได้ปรับตัวด้านอาชีพ โดยเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตัวเอง ต้องดิ้นรนเพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายของครอบครัว และความต้องการในการบริโภคทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ถึงแม้จะทำงานหนักมากกว่าเดิม แต่หลาย ๆ ครอบครัวก็ยินยอม เพราะจะทำให้เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนว่ามีฐานะดี มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ และสามารถทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ แต่ก็ยังมีหลายครอบครัวที่ต้องอาศัยเวลาในการปรับตัวทางด้านจิตใจให้ยอมรับกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเปลี่ยนความคิดและต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ของชุมชน นอกจากนี้ยังมีค่าใช้จ่ายที่เกิดจากที่ลูกๆ ใช้จ่ายเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว เช่น การขอเงินไปเที่ยวงานรื่นเริง การซื้อหาเสื้อผ้า ของใช้ตามสมัยนิยมและตามวัยของลูก ๆ การได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณาทางวิทยุ โทรทัศน์ และเพื่อนบ้าน ทำให้พฤติกรรมค่าใช้จ่ายในการแต่งกาย และค่านิยมของลูก ๆ เปลี่ยนไป รวมทั้งรายจ่ายในส่วนของ การซื้อหาสิ่งของเพื่ออำนวยความสะดวกสบายและความบันเทิงในครัวเรือน เช่น โทรทัศน์สี สเตอริโอ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เนื่องจากความเจริญจากภายนอกและภายในชุมชนมีมากขึ้น ทำให้คนในชุมชนเมะหลวงเกิดการยอมรับสภาพสังคมและวัฒนธรรมใหม่ ๆ เกิดการคล้อยตาม ปฏิบัติตามและปรับตัวตามสภาพพื้นที่

2.4 การปรับตัวด้านการศึกษาและการเรียนรู้

ในอดีตราษฎรบ้านเมะหลวงได้ส่งบุตรหลานก่อนวัยเรียนเข้าเรียนที่ศูนย์เด็กเล็กประจำหมู่บ้าน และเด็กที่อยู่ในวัยเรียนระดับประถมศึกษา ก็จะเข้าเรียนที่โรงเรียนเมะหลวงระดับมัธยมศึกษาเข้าเรียนที่โรงเรียนแม่เมะวิทยา แต่กลุ่มเด็กวัยเรียนส่วนมาก เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว พ่อแม่ก็ไม่ได้สนับสนุนให้เรียนต่อ ต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำนา แต่ถ้าสามารถเรียนต่อได้ ก็ให้เลือกเรียนต่อในสายวิชาชีพ เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างยนต์ ช่างก่อสร้าง เพราะเมื่อจบการศึกษาแล้ว ต้องการเข้าทำงานกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมะหรือ

บริษัทรับเหมาที่ทำธุรกิจร่วมกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน ไม่ต้องไปทำงานไกลบ้านหรือต่างชุมชนออกไป ดังนั้นเด็กในชุมชนเกาะหลวง จึงมีความผูกพันกับวิถีดำเนินชีวิตตามพ่อแม่ และได้เรียนรู้มาตั้งแต่เด็ก ภายใต้สภาพแวดล้อมของครอบครัวในเรื่องการประกอบอาชีพในการทำ การเกษตรหรือเรื่องอื่น ๆ ในชุมชน การขัดเกลาทางสังคมของราษฎรในชุมชนเกาะหลวง ได้รับ จากสถาบันครอบครัวมากที่สุด เพราะพ่อแม่และลูกหลานจะมีความเคารพยำเกรงต่อบรรพบุรุษ และผู้อาวุโส

ปัจจุบันชุมชนเกาะหลวงมีความสะดวกสบายในการคมนาคม ทำให้ลูกหลาน ของชาวบ้านเกาะหลวงมีโอกาสได้รับการศึกษาสูงขึ้น เพราะเด็กนักเรียนเดินทางไปเรียนสะดวก ขึ้นประกอบกับคนในชุมชนมีโอกาสไปทำงานนอกชุมชน ทำอาชีพเสริม ทำให้มีรายได้มากขึ้น สามารถส่งบุตรหลานเรียนในระดับที่สูงขึ้น เพราะชาวบ้านเกาะหลวงเริ่มเห็นความสำคัญและ ประโยชน์ของการศึกษา โดยเชื่อว่าการศึกษาสามารถทำให้คนมีโอกาสก้าวหน้าและได้งานที่ดีทำ ดังนั้นหากบุตรหลานของตนได้เรียนในระดับสูงขึ้น ทำให้มีโอกาสที่ดีในชีวิตมากขึ้น บุตรหลาน ไม่ต้องลำบากในการประกอบอาชีพในภาคเกษตรที่มีรายได้ไม่แน่นอน ประกอบกับขาดพื้นที่ใน การทำการเกษตรและต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ผลผลิตไม่คุ้มกับการลงทุน นอกจากนี้ ชาวชุมชน เกาะหลวงยังเห็นว่าการศึกษาที่บุตรหลานมีการศึกษาดี อาจส่งผลให้มีฐานะทางสังคมและในเรื่อง เศรษฐกิจที่ดีกว่าพ่อแม่ ดังนั้นจึงหันมาให้ความสนใจ และห่วงใยบุตรหลานด้วยการส่งเสริมให้ บุตรหลานเรียนหนังสือมากขึ้น เกิดการลงทุนเพื่อการศึกษา พ่อ แม่ นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียน ต่อยังสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงในเขตอำเภอเมืองลำปางหรือต่างจังหวัด โดยเฉพาะเด็กผู้ชาย เช่น เชียงใหม่ กรุงเทพฯ ขอนแก่น เป็นต้น การเรียนต่อหลังจากการศึกษาภาคบังคับได้ขยายตัวเพิ่ม ขึ้น สำหรับคนในวัยทำงานที่เคยขาดโอกาสทางการศึกษาได้พยายามแสวงหาโอกาสทางการศึกษา เพื่อมุ่งหวังจะพัฒนาและยกระดับตนเองโดยการเข้าสู่การศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบ เช่น การศึกษาทางไกล การศึกษาผู้ใหญ่ การฝึกอบรมวิชาชีพ เพื่อได้เรียนรู้ที่เกี่ยวกับ กิจกรรมและอาชีพของชุมชน เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การทำงานภาคอุตสาหกรรม การจักสาน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ด้านอาหาร

นอกจากการเรียนรู้ทางด้านการประกอบอาชีพในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังพบว่า ชุมชนบ้านเกาะหลวง มีการเรียนรู้ในด้านการรักษาพยาบาลจากสมุนไพรพื้นบ้าน ด้วยยา

สมุนไพรซึ่งพอจะมีอยู่บ้างในชุมชน รวมทั้งสนใจเรียนรู้ภูมิปัญญาในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ จากพ่อหนานเกษม เขมะจารี ผู้อาวุโสของชุมชน เพื่อต้องการให้พิธีกรรมและประเพณีของชุมชน มีการดำรงอยู่และมีผู้สืบทอดการประกอบพิธีกรรม

นางปิยานันท์ วงษ์สารักษ์ อายุ 45 ปี ข้าราชการครู โรงเรียนแม่เมาะวิทยา ได้เล่าให้ฟังว่า เด็กในบ้านเมาะหลวงส่วนมากจะเข้าเรียนที่โรงเรียนแม่เมาะวิทยา และในตัวเมืองซึ่งในปัจจุบันทางโรงเรียนแม่เมาะวิทยาได้สอนให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องความเป็นอยู่และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค คนตรีพื้นเมือง และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และให้สามารถปรับตัวด้านประเพณีของชุมชนได้ ยอมรับสภาพความเป็นจริงในอดีต และยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

การปรับตัวในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของชาวบ้านเมาะหลวงนั้น ได้เกิดขึ้นด้วย ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีการดำเนินชีวิต โดยมีความเชื่อว่าการศึกษาทำให้เกิดโอกาสเกิดการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ การที่บุตรหลานของชาวเมาะหลวงเดินทางไปเรียนในตัวเมืองและต่างจังหวัดก็รับเอาค่านิยมและแนวการปฏิบัติแบบใหม่เข้ามาในชุมชนด้วย ทำให้ พ่อ แม่ ต้องปรับตัวเองให้เข้ากับบุตรหลานในด้านการแต่งกาย การพูดจา การประพฤติปฏิบัติ เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในวิถีการดำเนินชีวิตของบุตรหลาน เพราะเวลาส่วนใหญ่ของบุตรหลานอยู่ที่โรงเรียน ได้รับความขัดเกลาทางสังคมจากเพื่อน ครู และสื่อต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น จึงรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่มายึดถือปฏิบัติ

2.5 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ผู้วิจัยพบว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเมาะหลวงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อสมัยก่อนการอพยพ และสมัยปัจจุบัน ในห้วงเวลา 9 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเป็นขั้นตอนแบบค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ ก่อนการอพยพมีลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน จะมีการร่วมแรงช่วยเหลือกันในการปักดำ การปลูกข้าว และการเก็บเกี่ยวข้าว หรือกิจกรรมอื่นภาคเกษตรที่มีความจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมาก และแรงงานในครอบครัวไม่สามารถทำได้ จึงต้องมีการเอามือเอารันกัน และมีกฎเกณฑ์ของชุมชนจะต้องช่วยทำงานคืนเท่ากับจำนวนวันที่มาช่วยกันทำงาน นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ยังแสดงออกในรูปของประเพณี และพิธีกรรม เช่น การนับถือผีปู่ย่า จะมีการชุมนุมเพื่อเข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าในเดือนเก้า ขึ้น 3 ค่ำ โดยทำพิธีที่บ้านเก้าผีของหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ยังคงมีบทบาทอย่างมาก การแต่งงานของคนในชุมชน ถ้าผู้ที่ไม่ใช่ญาติกันแต่งงานกันก็จะต้องเสียผีหรือเลี้ยงผีด้วย หมู 1 ตัว โดยฝ่ายชายจะเป็นผู้ออก และคนหนุ่มในหมู่บ้านจะแอ่วหรือจับสาวในหมู่บ้านเดียวกันเป็นส่วนมาก ดังนั้นการแต่งงานกัน จึงเป็นการแต่งงานในหมู่เครือญาติเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ในชุมชนเกาะหลวง ยังมีองค์กรทางสังคมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจศพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มเพื่อช่วยงานของชุมชน

กลุ่มฌาปนกิจศพ คนเกาะหลวงทุกครัวเรือนต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มฌาปนกิจศพ โดยเรียกเก็บค่าธรรมเนียมหรือเงินช่วยเหลือ ซึ่งในปัจจุบันเมื่อมีสมาชิกในชุมชนเสียชีวิต จะมีการช่วยเหลือกันด้านการเงิน ศพละ 50 บาท หรือ 100 บาท ต่อครัวเรือน เพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในพิธีงานศพ ซึ่งความสัมพันธ์อาจจะพิจารณาว่า อยู่ในลักษณะอย่างเป็นทางการในเชิงธุรกิจ แต่ยังคงมีความคุ้นเคยในลักษณะเครือญาติปนเจืออยู่

กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย เป็นตัวแทนของชุมชน เข้าร่วมเจรจาข้อตกลง ข้อยุติถึงสิทธิและประโยชน์อันพึงได้ของชุมชน เป็นกลุ่มที่ต้องทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นคนกลางในการเจรจา เช่น ร่วมพิจารณาเพื่อตกลงค่าทดแทนใน ที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ค่าเรือดอนบ้านเรือนของคนในชุมชน เป็นตัวแทนในการเจรจาข้อตกลง ต่าง ๆ ซึ่งคนในชุมชนต้องยอมรับในมติหรือข้อตกลง เพราะถือว่ากลุ่มคนดังกล่าวเป็นตัวแทน หรือเป็นกระบอกเสียงของชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้คนในชุมชนเกิดการรวมตัวกัน เพื่อทำการพัฒนาสถานที่ต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การพัฒนาวัด เสาหลักเมือง ศาลประจำหมู่บ้าน และการจัดงานประเพณีตามสถานที่สาธารณะประโยชน์ ความสัมพันธ์ของกลุ่มคณะกรรมการ เป็นลักษณะอย่างเป็นทางการ แต่มีมิติทางการเมือง การปกครอง การเป็นผู้นำประชาธิปไตยแฝงอยู่

กลุ่มแม่บ้าน เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น เพื่อพัฒนาอาชีพให้กับกลุ่มแม่บ้าน และส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่มในการร่วมกิจกรรมกับชุมชนในวันสำคัญต่าง ๆ ร่วมงานในชุมชน เช่น

งาน ทำบุญ งานศพ เป็นต้น ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันด้วยความเป็นกันเอง มีความใกล้ชิดและอยู่ในลักษณะสังคมสังเคราะห์เข้ามาเกี่ยวข้อง

กลุ่มหนุ่มสาว เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มวัยรุ่น เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว เพื่อร่วมทำกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งอาจจะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน หรือกิจกรรมที่ต้องสัมพันธ์กับชุมชนอื่น เช่น งานผ้าป่า กฐิน หรืองานทำบุญอื่น ๆ

เมื่อชุมชนบ้านเกาะหลวงหลังการอพยพ ถูกกำหนดให้โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนให้มีบ้านเรือนตั้งอยู่ห่างกัน จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติค่อย ๆ หายไปเป็นลักษณะโครงสร้างแบบหลวม ๆ จากภาพที่ทุกคนเคยชินกับการพบปะพูดคุยกันของญาติพี่น้อง การร่วมวงกินข้าวด้วยกัน การที่ลูกหลานเคยวิ่งเที่ยวบ้านลุง ป้า น้า อา ได้จางหายไป โดยสภาพของพื้นที่ที่ตั้งบ้านเรือนห่างกัน ต้องอยู่เฉพาะบ้านของตัวเอง ทุกครอบครัวจะได้เงินจากค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สินเป็นจำนวนเงินที่พอจะซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เตาแก๊ส เตาไฟฟ้า ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้คนในชุมชนเริ่มเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้นเรื่อย ๆ และมีองค์กรทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (อสม.) กลุ่มจักสาน กลุ่มเยาวชน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เกิดจากความสมัครใจของสมาชิกในการรวมตัวกัน เพื่อเป็นตัวแทนของชุมชนในการทำงานเพื่อชุมชน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีวัตถุประสงค์ในการทำงานดังนี้

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนเป็นกลุ่มที่ได้รับบริการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ โดยได้รับการดูแลจากสำนักงานสาธารณสุข อำเภอแม่เกาะ สถานีอนามัย และโรงพยาบาลแม่เกาะ ซึ่งมีนายวิเชียร แก้วป้อม เป็นประธานกลุ่ม และจากการบอกเล่าของนางสมนึก นะใจบุตร ซึ่งเป็นรองประธานกลุ่ม อสม. ทราบว่ากลุ่มมีหน้าที่ในการสำรวจข้อมูลสาธารณสุขพื้นฐานระดับ หมู่บ้าน เผยแพร่ความรู้ และเป็นตัวแทนในการแจกจ่ายยาให้แก่สมาชิกในชุมชน ประสานงานให้ความช่วยเหลือในการออกหน่วยบริการในชุมชน เช่น การฉีดวัคซีนให้กับเด็ก การชั่งน้ำหนัก เพื่อหาอัตราการเจริญเติบโตของเด็กเล็ก การป้องกันการเกิดโรคระบาด รวมทั้งการสัมภาษณ์ และให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยที่ติดเชื้อเอดส์ในชุมชน ซึ่งมีถึง 33 คน ซึ่งผู้ติดเชื้อเอดส์ได้รับการช่วยเหลือค่าครองชีพ เดือนละ 500 บาท และให้ความรู้ในการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อในกลุ่มผู้ป่วยโรคดังกล่าว

กลุ่มจักสาน เป็นกลุ่มที่ได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ โดยรับการสนับสนุนจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต เพื่อพัฒนาอาชีพให้กับกลุ่มแม่บ้าน มีจำนวนสมาชิก 20 คน โดยมี นางขวัญหล้า หมูแก้วเครือ เป็นประธานกลุ่ม กิจกรรมของกลุ่มทำการจักสานตะกร้า จากกระดาษสมุดโทรศัพท์หรือจากผักตบชวา การทำดอกไม้ประดิษฐ์ ผลผลิตที่เกิดจากกลุ่มดังกล่าว จะนำออกจำหน่ายในงานประจำอำเภอหรือจังหวัด เช่น งานฤดูหนาว ศูนย์การค้าบีทีซี ลำปาง ศาลากลางจังหวัดลำปาง และจำหน่ายในการออกร้านของการไฟฟ้าในงานกาชาดที่สวนอัมพร โดยกลุ่มมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมให้แม่บ้าน และสมาชิกกลุ่มใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ และมีรายได้ จุนเจือครอบครัว

กลุ่มเยาวชน เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ จากการรวมตัวของกลุ่มเยาวชน บ้านเมะหลวง โดยมีนายป๋อง วงศ์เปี้ย เป็นประธานกลุ่ม มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งศิลปะ ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดทำเครื่องบวงสรวง และบายศรี ในพิธีทำบุญศาลหลักเมืองประจำหมู่บ้าน การฟ้อน การละเล่นแบบพื้นเมือง การจัดทำกระทง เข้าร่วมพิธีวันลอยกระทงของอำเภอแม่เมะ การจัดตกแต่งครัวตาน เพื่อเข้าร่วมพิธีทำบุญในวันสำคัญต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญของชุมชน เพื่อช่วยดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

กลุ่มสหกรณ์การเกษตรแม่เมะพัฒนา เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยการควบคุมของกรมส่งเสริมสหกรณ์ และสหกรณ์อำเภอแม่เมะ โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ให้เงินทุนสนับสนุน จำนวน 18 ล้านบาท โดยมอบให้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน 3 ล้านบาท และเป็นทุนหมุนเวียน สำหรับให้สมาชิกของกลุ่มได้กู้ยืมไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 15 ล้านบาท โดยผู้กู้ยืมต้องใช้คืนภายในเวลา 10 ปี แบบปลอดดอกเบี้ย ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน 522 คน การกู้ยืมเงินของสมาชิกกลุ่มสหกรณ์เป็นการกู้ เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน ใช้ในครอบครัวมากกว่าการนำไปลงทุนในการทำการเกษตร เช่น เขียนคำร้องขอู้เพื่อปรับพื้นที่ทำการเกษตร แต่นำเงินไปซ่อมรถยนต์ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อครบกำหนดการชำระหนี้ ไม่สามารถคืนเงินกู้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนด สหกรณ์ต้องพยายามระดมเงินทุนจากสมาชิก และพยายามรับสมาชิกเพิ่ม ซึ่งในขณะนี้ก็มีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 4 ล้านบาท ซึ่งต้องแบ่งปันผล

กำไรให้กับสมาชิกและส่วนหนึ่งเป็นดอกเบี้ย เช่น เงินฝากของสมาชิก ดังนั้นปัญหาการขาดเงิน
ทุนหมุนเวียนจึงเป็นปัญหาจากการดำเนินงานที่คณะกรรมการสหกรณ์ฯ ต้องเร่งดำเนินการแก้ไข

2.6 การปรับตัวด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

การคมนาคมที่ดีขึ้น การเดินทางมีความสะดวกสบาย ทำให้ชาวแม่หลวงมีโอกาส
ได้พบปะกับผู้คนต่างชุมชนมากขึ้น มีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้รับการกระทบ
บ้าง เช่น กรณีของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนซึ่งพอมีถนนลาดยางตัดผ่าน การข้ามฟากไปมาเพื่อเยี่ยม
เยียนกันเป็นไปโดยไม่สะดวกอย่างเคย เนื่องจากต้องเพิ่มความระมัดระวังในการเดินทางมากขึ้น
และบางครั้งต้องให้ลูกหลานพาข้ามถนน ทำให้คนในชุมชนต้องเกิดการปรับตัวในด้านการอยู่
อาศัยร่วมกัน เช่น กรณีของนายวิเชียร แก้วป้อม ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน ได้
กล่าวว่า การที่ราษฎรบ้านแม่หลวง ใช้เวลาในแต่ละวันเพื่อทำงานหารายได้ ทำให้พ่อ แม่ ไม่มี
เวลาในการอบรมดูแลลูกหลาน เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่ต้องทำงาน บางครอบครัวฐานะทาง
การเงินดีขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาในบางครอบครัวมีความขัดแย้งเกิดขึ้น
บ้าง เช่น การออกไปทำงานของพ่อบ้านได้มีส่วนทำให้คบเพื่อนมากขึ้น มีการพบปะเพื่อนฝูงบ่อย
ครั้ง และกลับบ้านดึกกว่าเดิมบ่อย ๆ ดังนั้นแม่บ้านต้องมีการปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่
เปลี่ยนแปลงไป ยอมรับในพฤติกรรมของพ่อบ้านที่ต้องมีการสังสรรค์กับกลุ่มเพื่อนภายในและ
ภายนอกชุมชน เนื่องจากมีสถานบริการ เช่น ร้านอาหาร สถานบันเทิง อยู่ในชุมชนหลายแห่ง
แต่เนื่องจากพ่อบ้านเป็นผู้หารายได้หลักให้กับครอบครัว จึงทำให้แม่บ้านมีการเรียนรู้ วิถีชีวิตและ
ปรับตัวที่จะต้องอยู่ในชุมชนที่มีความเจริญเข้ามาถึง หากพิจารณาในลักษณะของกระบวนการ
ปรับตัวในด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยค้นพบว่า ทั้งบุคคลที่มีบทบาทเป็น
แม่บ้านและชาวบ้านต่างต้องผ่านขั้นตอนการรับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในครอบครัวและใน
ชุมชน ในมิติเชิงธุรกิจ และสวัสดิการสังคมแล้ว จึงเห็นความจำเป็นที่ต้องมีการเรียนรู้ การปฏิบัติ
ตนให้ เป็นไปตามบทบาทที่เป็นจริงและคาดหวัง โดยเรียนรู้จากเนื้อหาที่มาจากแหล่งความรู้ภายใน
และภายนอกชุมชนจนถึงการตัดสินใจปฏิบัติ

นายป๋อง วงศ์เปี้ย ประธานกลุ่มเยาวชน กล่าวว่า เมื่อบ้านเรือนตั้งอยู่ห่างจากกัน ทำ
ให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในระบบเครือญาติแบบครอบครัวขยายขาดหายไป มีลักษณะ

ต่างคนต่างอยู่ ขาดความมีน้ำใจซึ่งกันและกัน การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนจะมีการช่วยเหลือกันเหมือนเดิม แต่จะเน้นเป็นกลุ่มญาติเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ และมีองค์กรทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) กลุ่มจักสาน กลุ่มเยาวชน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เกิดจากความสมัครใจของสมาชิกในการรวมตัวกัน เพื่อเป็นตัวแทนของชุมชนในการทำงานเพื่อชุมชน ดังนั้นสมาชิกจะต้องมีการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการพัฒนาในชุมชน สมาชิกต้องมีการปรับตัวทางด้านสิ่งแวดล้อม ด้านพฤติกรรมในการทำงานร่วมกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และแสดงความมีน้ำใจแก่สมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ส่วนในกลุ่มเยาวชนนั้น เมื่อเข้าร่วมกลุ่มแล้ว ได้รู้กระบวนการกลุ่มในการทำงานร่วมกัน โดยเป็นการทำงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนก็ต้องอาศัยการปรับตัวในการทำงาน เพราะต้องทำงานร่วมกับผู้อาวุโสและคนในชุมชน แต่ก็สามารถปรับตัวและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่นในชุมชนได้

นางสมนึก นะใจบุตร รองประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) บ้านเมาะหลวง ได้พูดถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านเมาะหลวงว่า ก่อนการอพยพชุมชนบ้านเมาะหลวงมีลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน มีการร่วมแรงช่วยเหลือกันในการปักดำการปลูกข้าว การเก็บเกี่ยวข้าว หรือกิจกรรมอื่นภาคเกษตร ที่มีความจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมาก และแรงงานที่มีอยู่ในครอบครัวไม่สามารถทำได้ในเวลาอันจำกัด จึงต้องมีการเอามือเอาริ้วกัน ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ของชุมชนจะต้องช่วยทำงานคืนเท่ากับจำนวนวันที่มาช่วยกันทำงาน ซึ่งกฎเกณฑ์ดังกล่าว คนในชุมชนได้รับรู้และยอมรับถือปฏิบัติเป็นระเบียบของชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนต้องปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ทางสังคมของชุมชน แต่ในสภาพปัจจุบันนี้แต่ละครอบครัวจะต้องใช้เวลาในการทำงานเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว เนื่องจากต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูง ความทันสมัยที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้เกิดการแข่งขันทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ การร่วมกิจกรรมทางสังคมที่เคยช่วยเหลือกัน การเอามือเอาริ้วกันได้ขาดหายไป เกิดการจ้างแรงงานขึ้นในชุมชน ยึดถือการใช้เงินตรามากกว่าความมีน้ำใจต่อกัน ด้วยเหตุนี้เอง ทุกคนในชุมชนจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการทุกอย่างตามความตั้งใจได้ ความรู้สึกขัดแย้ง ความผิดหวัง ความสับสน ความเคร่งเครียด อันเกิดมาจากปัญหาและอุปสรรคในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ย่อมเกิดขึ้นอย่างหนีไม่พ้น จะมากหรือน้อยต่างกันไปในแต่ละบุคคลหรือครอบครัว ย่อมเป็นอุปสรรค

จัดวางการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข ดังนั้นคนในชุมชนต้องปรับตัวเพื่อบรรเทาความรู้สึกตึงเครียดให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน ความสามารถในการปรับตัวของแต่ละคนในชุมชนทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนดีขึ้น และสามารถอยู่ร่วมกันได้

กระบวนการปรับตัวของคนในชุมชนเป็นภาระของความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม การที่คนในชุมชนสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี เป็นลักษณะที่แสดงถึงการเป็นคนปกติ ในทางตรงข้าม ถ้าคนในชุมชนไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือปรับตัวได้ไม่ดี ไม่สามารถปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับคนส่วนใหญ่ได้ คนเหล่านี้จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมโดยปราศจากความสุข ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนส่วนมากมักเป็นผลมาจากการปรับตัวไม่ดี

2.7 การปรับตัวด้านประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชนแม่หลวง

ชาวบ้านแม่หลวงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ มากกว่า 300 ปีแล้ว ซึ่งชาวบ้านได้ให้ความสำคัญต่อศาสนาและประเพณีต่าง ๆ เป็นอย่างมาก พระภิกษุสมณีก สุภทโท. เจ้าอาวาสวัดแม่หลวง ได้เล่าว่า ชาวบ้านแม่หลวงก่อนการอพยพยึดถือและปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด มีการเรียนรู้พิธีกรรมและสืบทอดต่อเนื่องกันมา ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

1. ประเพณีสงกรานต์ เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน ของทุกปี ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญ บำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ สรงน้ำพระพุทธรูป และคำห้วนคนเฒ่าคนแก่ ในหมู่บ้านมีการก่อเจดีย์ทราย และปักตุง ซึ่งทำด้วยกระดาษสี ชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานมาถวายพระ และมีการทำบุญตักบาตร มีการแสดงฟ้อนเล็บของกลุ่มหนุ่มสาว ฟ้อนผีมด ฟ่องเงี้ยว มอญเซ็ง การแสดง กลองยาว เป็นต้น

2. ประเพณีงานถวายสลากภัตต์ ตรงกับเดือนเกี๋ยง ขึ้น 8 ค่ำ เป็นประเพณีที่ชาวบ้านแม่หลวง และต่างหมู่บ้านมาทำบุญร่วมกัน โดยเอาใบตาลมาเขียนชื่อ นามสกุล และบ้านเลขที่ เรียกว่า เส้นสลากเป็นภาษาบาลี หลังจากนั้นนำเส้นสลากมารวมกัน แล้วแบ่งเส้นสลากนำถวายพระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นการทำบุญให้แก่บรรพบุรุษที่เสียชีวิต และทำบุญไว้เพื่อภรรยา

3. ประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง ตรงกับวันเพ็ญเดือน 12 ชาวบ้าน จะร่วมกันทำบุญ ฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดก ตบแต่งโคมไฟ จุดดอกไม้ไฟบูชา

4. ประเพณีเดือนสี่เป็ง ตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 เหนือ ของทุกปี ชาวบ้านจะมาร่วมกันก่อก่อหลัว (ไม้พิน) ด้วยไม้จี้ และในเช้ามีด ของวันขึ้น 15 ค่ำ ก็จะจุดไฟ เผา และชาวบ้านจะพากันไปทำบุญที่วัด เรียกว่า บุญสี่เป็ง ของที่นำมาทำบุญจะมี ข้าวเปลือก ข้าวสาร อาหารแห้ง ข้าวหลาม ข้าวแคบ และอื่นๆ

5. ประเพณีสังเคราะห์บ้าน เป็นอีกประเพณีหนึ่ง ที่ทำพิธีที่ศาลเจ้าหลักเมือง ในวันที่ 18 เมษายนของทุกปี ชาวบ้านจะมาร่วมพิธีและร่วมทำบุญตามประเพณีของพราหมณ์ หลังเสร็จพิธีพราหมณ์แล้ว จะมีพิธีทางพระสงฆ์ มีการเทศน์ และสังฆะหะ เพื่อความร่มเย็นเป็น สุขตลอดปี และในช่วงกลางคืน พระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อขจัดปัดเป่า สะเดาะเคราะห์ และสวดเบิก เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเรือนและสมาชิก

6. ประเพณีฟังธรรมเทศนา เนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ พิธีพุทธาภิเษก สวดเบิก เวียนเทียน เนื่องในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น จะมีชาวบ้านมาร่วมพิธีที่วัดเป็นจำนวนมาก ซึ่งในวันสำคัญที่มีพิธีเวียนเทียน จะต้องทำ พิธีเวียนเทียนถึง 2 ครั้ง ถึงจะทำให้ผู้มาร่วมทำบุญได้เวียนเทียนครบทุกคน

เมื่อชาวบ้านเมาะหลวง ได้อพยพมาอยู่ในชุมชนปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา จากคำบอกเล่าของ พ่อหนานเกษม เขมะจารี ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน อายุ 82 ปี ได้เล่า ว่า ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านบ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 ได้ดำรงไว้ใน ทุก ๆ พิธีกรรมของประเพณีต่าง ๆ แต่มีชาวบ้านมาร่วมพิธีน้อยลง ซึ่งพ่อหนานเกษมได้ให้เหตุผล ของการที่มีคนเข้าวัดน้อยกว่าเดิม เพราะวัดเมาะหลวงตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน ทำให้การเดินทางไป วัด ไม่สะดวก และการตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างกันไม่สามารถเดินทางไปวัดพร้อมกันเหมือนเมื่อก่อนได้ กลุ่มคณะกรรมการวัดไม่เป็นแกนนำของคนในชุมชน และเป็นคนที่มาจากชุมชนอื่น ไม่ยอมรับฟัง ความคิดเห็นของชาวบ้าน และชาวบ้านส่วนหนึ่งไม่พอใจที่ได้สร้างสุสานอยู่ใกล้วัด ซึ่งถือว่าผิด ประเพณี และไม่เหมาะสม เช่น ในขณะที่ประกอบศาสนพิธีแล้วมีการเผาศพก็จะทำให้ผู้เข้าร่วมพิธี ในวัดได้กลิ่น เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม และที่วัดเมาะหลวงแห่งใหม่นี้ ในวันสำคัญทางศาสนา

ไม่มีชาวบ้านหรือผู้สูงอายุมาอนวัดเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาเลย เนื่องจากการเดินทางไม่สะดวก ผู้สูงอายุไม่สามารถเดินไปวัดเองได้ ต้องอาศัยลูกหลานไปส่งที่วัด แต่เนื่องจากลูกหลานต้องออกไปประกอบอาชีพนอกรบ้าน จึงทำให้ไม่มีเวลาไปส่งที่วัดได้

วัดทุ่งกล้วยโพธาราม เป็นอีกวัดหนึ่งที่ชาวบ้านมาเฆหลงเข้าร่วมพิธีในวันสำคัญทางศาสนา และเป็นวัดที่เน้นประเพณีต่างๆ และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน เป็นวัดที่ชาวบ้านมีความศรัทธา เนื่องจากถือว่าเป็นวัดเก่าแก่ของ อำเภอแม่เฆ และได้มีพิธีรับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ.2508 เมื่อมีพิธีสำคัญทางศาสนาจะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก

การสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบ้านเฆหลงได้มีการเรียนรู้พิธีกรรมของผู้สูงอายุ หรือเจ้าพิธี มีการถ่ายทอดและสืบทอดพิธีกรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านได้มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต และวิถีปฏิบัติให้มีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและเป็นการสร้างความเชื่อ ความศรัทธาให้กับชุมชน ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่สามารถเข้าร่วมพิธีทางศาสนาที่วัดเฆหลงเป็นประจำทุกวันพระ เนื่องจากมีปัญหาในการเดินทางไปวัด แต่ผู้สูงอายุก็จะทำพิธีสวดมนต์ ไหว้พระที่บ้าน ในบางพิธีกรรมก็จัดเตรียมอาหารและปัจจัย และมอบหมายให้ลูกหลานไปทำพิธีที่วัดแทนตนเอง ส่วนในพิธีกรรมที่มีความสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ ประเพณีตานข้าวใหม่ วันเข้าพรรษา ประเพณีสลากภัตต์ ผู้สูงอายุก็จะเข้าร่วมกิจกรรมที่วัด จึงถือว่าผู้สูงอายุได้ปรับตัวด้านพิธีกรรมและพิธีทางศาสนาให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่แห่งใหม่

2.8 ค่านิยม ความเชื่อและระบบคุณค่าของชุมชน

ชาวชุมชนบ้านเฆหลงมีค่านิยมและความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งได้แสดงออกเป็นการจัดกิจกรรมในงานบุญประเพณีต่างๆ อย่างต่อเนื่องทั้งก่อนอพยพและหลังอพยพ เช่น ประเพณีศาลหลักเมือง (เสาบ้าน) เสือบ้าน ผีปู่ย่า ประเพณีตานข้าวใหม่ ประเพณีถวายข้าวปุ้น เป็นต้น พอลพ จินawangศ์ ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นมรรคทายกวัดเฆหลง ได้เล่ารายละเอียดของพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

พิธีการทำบุญศาลหลักเมือง (เสาบ้าน) จะจัดขึ้นเป็นพิธีต่อเนื่องมาตลอด โดย จัดขึ้นในวันที่ 18 เมษายน ของทุกปี ซึ่งศาลหลักเมืองนี้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน บ้านเกาะหวง ตั้งแต่พื้นที่เดิมก่อนการอพยพ และยึดถือเป็นประเพณีในการทำบุญและกราบไหว้ มาตลอด เมื่ออพยพมาอยู่ในพื้นที่บ้านเกาะหวงใหม่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตก็ได้สร้างศาลหลักเมือง ขึ้นมาใหม่ เป็นสถานที่ใหญ่โตกว่าเดิม ในการทำบุญแบบเดิมชาวบ้านจะแต่งตัวสวยงามและพา ลูกหลานเข้าร่วมพิธีทุกหลังคาเรือน ซึ่งการทำบุญในประเพณีดังกล่าวอยู่ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ต่างร่วมทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัว มีขวัญและกำลังใจในการทำงานเป็นการขอพร เพื่อให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง โดยทุกคนจะนำเอาดอกไม้ ขมิ้นส้มป่อย ข้าว ขนมนม ไปถวายที่บริเวณศาลหลักเมือง แต่ในปัจจุบันนี้พิธีกรรมดังกล่าวได้มีพิธีพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง มีการบวงสรวงอัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีพิธีพืชน์เกิดขึ้นในวันดังกล่าวและเป็นพิธีใหญ่มีผู้นำพิธี มีที่นั่งร่างทรง (ม้า) ของเจ้าผีต่าง ๆ เข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก มีดนตรีพื้นเมืองบรรเลงในการพืชน์ ซึ่งพิธีดังกล่าวนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าได้ทำบุญให้กับศาลหลักเมืองและเป็นการเลี้ยงให้กับเจ้าผีต่าง ๆ ด้วย

เสื่อบ้าน จะเป็นหอหรือศาลประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้านใช้สำหรับประกอบ พิธีกรรมซึ่งจัดสร้างโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตโดยย้ายมาจากบ้านเกาะหวงเดิมมาตั้งไว้ในที่สาธารณะ ประโยชน์ของหมู่บ้าน ซึ่งเสื่อบ้านดังกล่าวจะเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่า เสื่อบ้านเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถขจัดปัดเป่าภัยพิบัติให้แก่หมู่บ้านได้ และทำให้หมู่บ้านมีความเป็นสิริมงคล ชาวบ้านอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เมื่อถึงพิธีการทำบุญ หรือการเลี้ยงเสื่อบ้าน ชาวบ้านก็จะนำเอาเครื่องเซ่น เช่น ลาบหมู ต้มไก่ เหล้า ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน และขนม มาเซ่นถวาย เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็สามารถนำเอาเครื่องเซ่นถวายเหล่านี้ไปรับประทานที่บ้าน เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัว พิธีเลี้ยงเสื่อบ้านในทุกปีจะอยู่ในช่วงเดือน 9 เหนือ

การเลี้ยงผีปู่ย่า ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว คอยปกป้องคุ้มครอง รักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งชาวบ้านยังรักษา ประเพณี และความเชื่อดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน และนิยมเลี้ยงกันในช่วงเดือน 9 เหนือ

ประเพณีตานข้าวใหม่ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวและนำข้าวเข้าบ้านเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกมารวมกันที่วัด และร่วมจัดพิธีทำบุญ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าการนำข้าวใหม่มาทำบุญนี้เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ เทวดาบุตร เทวดา และเจ้ากรรมนายเวร ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการทดแทนพระคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จะทำให้ข้าวออกรวงดี มีผลผลิตสูง ซึ่งประเพณีดังกล่าวนี้ ชุมชนบ้านเมาะหลวงเดิมถือว่าเป็นพิธีที่มีความสำคัญและจัดขึ้นทุกปี แต่ในชุมชนบ้านเมาะหลวงใหม่นี้ พิธีดังกล่าวมีชาวบ้านเข้าร่วมน้อยมาก เนื่องจากพื้นที่ในการปลูกข้าวมีน้อยลง แต่คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านก็พยายามสืบทอด และรักษาประเพณีดังกล่าวไว้

ภาษาพูด ของชุมชนบ้านเมาะหลวงทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งใช้การพูดเป็นภาษาไทย ภาคเหนือ (คำเมือง) เนื่องจากในชุมชนยังมีผู้อยู่อาศัยเป็นกลุ่มชุมชนเดิมเป็นส่วนมาก คนเฒ่า คนแก่จะอยู่คำเมืองกัน ส่วนสมาชิกในชุมชนที่มาจากภาคอื่น หรือที่ท้องถิ่นอื่นก็พยายามสื่อสารกับคนในชุมชนด้วยภาษาไทยภาคกลาง ซึ่งก็สามารถสื่อสารกันได้เข้าใจ และภายในชุมชนได้พยายามกล่อมเกล่าให้เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านได้พูดคำเมืองกันเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้วัฒนธรรมภาษาพูดคำเมืองในชุมชนบ้านเมาะหลวงนี้ สามารถสืบทอดและใช้เป็นภาษาพูดการสื่อสารติดต่อกันด้วยภาษาพื้นเมืองจนถึงปัจจุบัน

การแสดงออกด้านพิธีกรรมในงานบุญประเพณีต่าง ๆ นี้ เป็นกระบวนการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการปรับตัวให้เหมาะสมกับค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ การเรียนรู้พิธีกรรมจะเกิดขึ้นในชุมชนบ้านเมาะหลวง และมีการสืบทอดเป็นประเพณีปฏิบัติต่อกันมา โดยมุ่งตอบสนองความต้องการของตนเองทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม

ตอนที่ 3 เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของชุมชน

เพื่อให้การศึกษาการปรับตัวด้านสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากการอพยพพื้นที่บ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีความสมบูรณ์ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาตัวกำหนดที่ทำให้เกิดสถานการณ์ทั้งที่คาดหวัง และไม่คาดหวัง อันเนื่องมาจากการอพยพหรือการย้ายถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดการพัฒนาตัวชี้วัดทางสังคม เพื่อใช้ในการกำหนดตัวชี้วัดทางสังคม โดยแบ่งตัวชี้วัดที่พิสูจน์ได้เชิงรูปธรรม ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย
- 3.2 สภาพพื้นที่ของชุมชนที่กำหนดให้เกิดการปรับตัว
- 3.3 ระยะเวลาของการปรับตัว
- 3.4 ความคาดหวังต่อผลดี และผลเสียของการปรับตัว

ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัยในประเด็นต่าง ๆ มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาอธิบายถึงสาเหตุของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีรายละเอียดของข้อมูล ดังนี้

3.1 คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านเมะหลวงหลังการอพยพ มีลักษณะครัวเรือนเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีโครงสร้างหรือญาติแบบหลวม ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการจับฉลาก เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในการแบ่งพื้นที่ ซึ่งแต่ละครอบครัวไม่สามารถเลือกพื้นที่จัดสรรได้ตามความพอใจ แต่ได้รับพื้นที่จำนวน 1 ไร่ 3 งานเท่ากัน โดยการแบ่งพื้นที่นั้น ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัย จำนวน 3 งาน และพื้นที่ทำกิน จำนวน 1 ไร่ จากการบอกเล่าของพระภิกษุสมณีกสุภโท. เจ้าอาวาสวัดเมะหลวงได้เล่าให้ฟังว่า การจัดแบ่งพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินอยู่ในแปลงเดียวกันไม่มีความเหมาะสม เนื่องจากสภาพพื้นที่ของบ้านเมะหลวงมีทั้งพื้นที่ที่เป็นที่ราบและพื้นที่ที่เป็นเนินเขาที่มีความสูงต่ำแตกต่างกัน ดังนั้นในการจัดสรรจึงมีความเหมาะสมกับผู้ที่จับฉลากได้ในพื้นที่ราบและเกิดปัญหาให้กับผู้ที่จับฉลากได้ในแปลงที่มีความแตกต่างของพื้นที่ตามสภาพเชิงเขาที่ไม่สามารถปลูกพืชผักและทำนาได้ พระภิกษุสมณีกได้แสดงความคิดเห็นว่า ในการแบ่งพื้นที่ในส่วนของที่อยู่อาศัย ควรจัดแยกออกจากพื้นที่ทำกิน โดยให้อยู่รวมกันตามพื้นที่ที่มีความต่างระดับ ซึ่งไม่สามารถใช้พื้นที่ทางด้านเกษตรกรรมได้ ส่วนพื้นที่ราบควรจัดไว้เป็นพื้นที่ทำกินโดยเปรียบเทียบไว้ว่า พื้นที่เชิงเขาที่มีความต่างระดับของผิวดินไม่เท่ากัน เมื่อใช้เพาะปลูกก็ไม่ได้ผล ต้องใช้น้ำในปริมาณมากและสภาพพื้นดินไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้ แต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันการแบ่งพื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัยจะอยู่ในแปลงเดียวกัน ไม่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ดังนั้นถ้าต้องการปลูกพืชผัก ต้องใช้น้ำประปาในการรดต้นไม้ ซึ่งต้องเสียค่าน้ำมากกว่าผลผลิตที่ได้

3.1.1 โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนหลังการอพยพ

โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนบ้านเมะหลวงหลังการอพยพ มีความสำคัญต่อ อาชีพและวิถีชีวิต มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของชุมชนเป็นอย่างมาก พื้นที่ของชุมชนบ้านเมะหลวง ไม่เหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม แหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่เพียงพอ สำหรับการบริโภคเท่านั้น พื้นดินมีความแห้งแล้ง มีความชื้นในอากาศน้อย จนเป็นเหตุให้อากาศ ร้อน สภาพป่าเชิงเขาที่ติดกับชุมชนเป็นป่าเต็งรัง ซึ่งไม่มีความอุดมสมบูรณ์ที่จะเป็นแหล่งอาหาร ตามธรรมชาติได้ ปัญหาดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่ออาชีพและการดำรงอยู่ของคนในชุมชน จึง มีการรวมตัวกันเกิดขึ้นในชุมชนเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านชุมชนบ้านเมะหลวง เพื่อร่วมกันคิด และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

การอพยพของราษฎรในชุมชนบ้านเมะหลวง มีอัตราความเคลื่อนไหวเข้า ออกในพื้นที่ชุมชนบ้านเมะหลวงใหม่นี้บ่อยครั้ง ซึ่งจะเห็นได้จากการมีบ้านให้เช่าหรือมีห้องเช่า ทำให้ มีคนต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานกับบริษัทรับเหมา ที่เข้ามาทำธุรกิจกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตมาเช่าพักอาศัยอยู่ในชุมชนมากขึ้น ผู้อพยพมาอยู่ใหม่นี้ มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเดิมน้อยมาก ซึ่ง จะเห็นได้จากการมีกิจกรรมภายในชุมชน เช่น งานวัด งานทำบุญต่าง ๆ มีเพียงแต่คนที่อยู่ใน ชุมชน เมะหลวงเท่านั้นที่มาช่วยงาน ส่วนคนในวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงานก็สามารถหางานทำ กับบริษัทต่าง ๆ ซึ่งมารับเหมากับการไฟฟ้าตามพื้นฐานความรู้ ความสามารถของตนเอง เช่น ทำงานกับบริษัทที่รับเหมาเปิดหน้าดิน เพื่อขุดถ่านหินลิกไนต์หรือเป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัททำ ความสะอาดตามสำนักงานหรือหน่วยงานของการไฟฟ้า ส่วนผู้ที่มีการศึกษาน้อยก็ต้องอพยพ ตนเองออกไปหางานต่างถิ่น เช่น ทำงานด้านช่างเทคนิคหรือผู้ใช้แรงงานตามโรงงาน อุตสาหกรรมในจังหวัดลำปาง และจังหวัดใกล้เคียงหรือทำงานใน โรงงานเซรามิกส์ในตัวเมือง ลำปาง

การมีคู่ครองหนุ่มสาวในชุมชนบ้านเมะหลวงเดิม มักนิยมแต่งงานกับคนใน ชุมชนเดียวกัน เพื่อจะได้ไม่ต้องย้ายหรืออพยพไปตั้งถิ่นฐานนอกชุมชน แต่ในปัจจุบันนี้ ค่านิยม ดังกล่าวได้เปลี่ยนไป คนในวัยหนุ่มสาวมักแต่งงานกับเพื่อนร่วมงาน ซึ่งในบางครั้งเป็นคนต่างถิ่น

ต่างชุมชน จึงต้องย้ายถิ่นฐาน หรือย้ายครอบครัวไปอยู่ตามภูมิลำเนาของกลุ่มสมรส เนื่องจากเป็นครอบครัวเดียวที่เกิดขึ้นหลังจากการอพยพ จึงไม่มีสิทธิ์ได้รับการจัดสรรเอกสารสิทธิ์ที่ดินในชุมชนบ้านแม่หลวง การจัดระบบสาธารณูปโภค ได้กำหนดแผนผังของชุมชนโดยกองผังเมืองของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต โดยได้กำหนดแผนผังชุมชนเปลี่ยนจากชุมชนเกษตรกรรม เป็นการวางผังเมืองแบบชุมชนอุตสาหกรรม โดยชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือกำหนดจุด การวางผังเมืองแต่อย่างใด เป็นการวางผังเมืองที่กำหนดให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยมีพื้นที่รองรับอุตสาหกรรม มีถนนวงแหวนรอบพื้นที่อพยพทั้งหมด มีการกำหนดการปลูกต้นไม้ข้างถนน เพื่อให้เป็นพื้นที่สีเขียวและป้องกันฝุ่นละออง ซึ่งการแยกพื้นที่สาธารณะประโยชน์กับพื้นที่ชุมชนออกจากกัน เพื่อป้องกันการแออัดของการจราจรไปมาของยานพาหนะต่าง ๆ พื้นที่ดังกล่าวมีความแตกต่างจากสังคมเกษตรกรรมที่ชุมชนคุ้นเคยกันมาแต่อดีตที่ต้องมีการรักษาหรือรดรดกลองกันเองภายในชุมชนก่อน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มีส่วนกระตุ้นให้เกิดความเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น และได้ทำลายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเครือญาติของคนในชุมชนบ้านแม่หลวงลงไปทีละน้อย ๆ โดยที่คนในชุมชนไม่รู้สึกรู้ว่า

วิถีชีวิตภาคเกษตรกรรมของชุมชนแม่หลวงแต่ดั้งเดิม สมาชิกในครอบครัวจะไปทำไร่ ทำนาด้วยกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในครอบครัวตนเองและกับครอบครัวอื่น มีการรักษาหรือกันในเรื่องของครอบครัวและเรื่องส่วนรวมของชุมชน มีการประชุมที่บ้านผู้ใหญ่บ้านทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตภาคเกษตรกรรมลดน้อยลง เพราะไม่มีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรผู้ที่มิชอบของครอบครัวจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถภาคอุตสาหกรรมเป็นคนรุ่นใหม่ของครอบครัว ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ด้านช่างเทคนิคต่าง ๆ ต้องทำงานเป็นกะหรือช่วงเวลา หรือต้องทำงานต่างชุมชนออกไป ในช่วงวันหยุดจึงได้มีโอกาสเดินทางมาหาครอบครัว

การทำงานในภาคอุตสาหกรรม พ่อแม่มีเวลาให้กับสมาชิกในครอบครัวน้อยลง ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัว และความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเครือญาติ และคนในชุมชนมีน้อยลง เยาวชนในชุมชนบ้านแม่หลวงจึงได้รับการถ่ายทอดพฤติกรรมจากสื่อต่าง ๆ เช่น จากวิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอ ภาพยนตร์ จากกลุ่มเพื่อน และจากสถาบันการศึกษา ซึ่งการรับ การถ่ายทอดดังกล่าวขาดการขัดเกลาทางสังคม ขาดการอบรมเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ทำให้เยาวชนมี

พฤติกรรมในการลอกเลียนแบบ เช่น การแต่งกายตามแบบแฟชั่นสมัยใหม่ การขับขีรถจักรยานยนต์ แข่งขันกันเป็นกลุ่มในชุมชน การไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ดิดเพื่อน และมีปัญหาด้านยาเสพติด

3.1.2 สภาพความเต็มใจและสภาวะจำยอมต่อการอพยพ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน ผู้นำอาวุโส ผู้นำด้านอาชีพเกษตรกรรม และแกนนำผู้ประท้วงการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะบางท่าน ข้อมูลที่ได้จะสะท้อนกลับว่าราษฎรในชุมชนบ้านเมาะหลวงส่วนใหญ่มีความรู้สึก 2 ลักษณะ ที่ค่อนข้างแบ่งแยกจากกันได้ยาก ความรู้สึก ดังกล่าวนั้น ประกอบด้วย

(1) สภาพความเต็มใจต่อการอพยพ

ราษฎรและผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนบ้านเมาะหลวงกล่าวว่า มีราษฎรบางส่วนมีความเต็มใจที่จะอพยพในช่วงแรก ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากมีความพอใจและต้องการค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน บ้านพักอาศัย อาคารสิ่งปลูกสร้าง ค่าทดแทนต้นไม้ ที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจะจ่ายให้กับผู้ได้รับผลกระทบ และราษฎรมีความพอใจที่ได้รับที่ดินทดแทนในพื้นที่แห่งใหม่ ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจะดำเนินการจัดสรรให้อยู่อาศัยและทำกิน นอกจากนี้บริบทด้านพื้นที่แห่งใหม่อยู่ใกล้อำเภอ ราษฎรกลุ่มนี้คาดหวังว่าจะต้องมีการกระจายความเจริญได้เร็วกว่าพื้นที่ชุมชนในบ้านเมาะหลวงเดิม และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้จัดระบบสาธารณูปโภคได้อย่างครบครัน มีความสะดวกสบายมากกว่าชุมชนเดิม และมีความคาดหวังว่าเมื่อชุมชนมีการขยายตัวและมีการพัฒนาสู่ความเจริญ ความทันสมัย โอกาสที่จะประกอบอาชีพในด้านอื่น ๆ ย่อมมีมากขึ้นกว่าเดิม และไม่มีทางเลือกอื่นอีกแล้วที่จะปฏิเสธการอพยพพื้นที่ในครั้งนี้

(2) สภาวะจำยอมต่อการอพยพ

การพัฒนาประเทศโดยเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม ซึ่งขยายตัวมากกว่าภาคอื่น ๆ เป็นผลให้มีการใช้พลังงานไฟฟ้าเป็นจำนวนมาก การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ได้มีนโยบายในการเพิ่มกำลังผลิตกระแสไฟฟ้า และได้ผลักดันโครงการขยายเหมืองลิกไนต์แม่เมาะเพื่อโรงไฟฟ้าเครื่องที่ 8 และ 9 ผลจากการก่อสร้างโครงการขยายเหมืองลิกไนต์เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตพลังงานไฟฟ้างดกล่าว ได้ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 120,000

ไร่ ซึ่งมีผลทำให้เกิดการอพยพราษฎรอำเภอแม่เมาะ จำนวน 2,100 ครัวเรือน ออกจากพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน

พ่อลพ จินาวงศ์ อายุ 56 ปี ผู้อาวุโสและทำหน้าที่มรรคทายกของวัดเมาะหลวง ได้กล่าวว่า ครอบครัวของตนเองได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่อพยพนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 ด้วยสถานะจำยอม ราษฎรในชุมชนมีความจำเป็นต้องยอมรับเงื่อนไขของการอพยพ แต่ก็ยังมีความมั่นใจในค่าทดแทนทรัพย์สินที่จะได้รับ และคาดหวังว่าทำเลที่ตั้งพื้นที่จัดสรรที่จัดให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินนั้น คงมีสภาพพื้นดินที่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ ดังนั้นราษฎรในพื้นที่อพยพจึงอยู่ในสถานะจำยอมต่อเงื่อนไขที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้กำหนด ซึ่งเมื่อเทียบกับคุณค่าของพื้นดินผืนเก่าที่เคยอยู่อาศัยมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ย่อมไม่คุ้มค่าต่อการอพยพเลย

เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของชุมชนหลังการอพยพ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เป็นตัวกำหนดให้ชุมชนเกิดการปรับตัวตามเงื่อนไขของบริบทพื้นที่แห่งใหม่ ดังนั้นราษฎรที่มีความเต็มใจต่อการอพยพจะเกิดการยอมรับในวิถีชีวิตใหม่นี้ และปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนกลุ่มที่อยู่ในสถานะจำยอมต่อการอพยพ ต้องปรับตัวทั้งสภาพจิตใจ อารมณ์ สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้เช่นกัน ดังนั้นสภาพจิตใจและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจึงเป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของชุมชน

3.2 สภาพพื้นที่ของชุมชนที่กำหนดให้เกิดการปรับตัว

เนื่องจากสภาพพื้นที่ของชุมชนบ้านเมาะหลวงมีสภาพพื้นดินเป็นดินภูเขา มีสภาพสูงต่ำตามเนินเขาแห้งแล้งและดินไม่อุ้มน้ำ ขาดแหล่งน้ำเพื่อประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม จากการศึกษาวิจัย สามารถอธิบายเงื่อนไขด้านพื้นที่ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ของการปรับตัวของราษฎรในชุมชนด้านอาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในชุมชนใหม่ได้

3.2.1 การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของชุมชนบ้านเมาะหลวง

ในสภาพพื้นที่โดยรวมของชุมชนบ้านเมาะหลวง ไม่เป็นพื้นที่ราบ คุณภาพของดินต่ำ ไม่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้จัดทำโครงการส่งเสริมอาชีพ เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของราษฎรในชุมชนอพยพบ้านเมาะหลวง เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของราษฎรในชุมชน

จากอาชีพภาคเกษตรกรรมสู่อาชีพภาคอุตสาหกรรมและบริการ และเปลี่ยนจากระบบการผลิตแบบดั้งเดิมเพื่อการยังชีพพอกินไปสู่การจำหน่ายตามความต้องการของตลาดเป็นส่วนใหญ่ และก่อให้เกิดปัญหาด้านวัตถุดิบ ทุน แรงงาน การตลาด ตลอดจนราคาพืชผลที่ไม่มีความแน่นอน

3.2.2 การส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎรในพื้นที่อพยพบ้านเมะหลวง

การจัดทำโครงการส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎรในพื้นที่อพยพบ้านเมะหลวง ผู้วิจัยพบว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้คำนึงถึงอาชีพของราษฎร เพื่อเป็นแนวทางในการปรับตัวด้านอาชีพ จากภาคเกษตรกรรมไปสู่การประกอบอาชีพทางเลือกใหม่ เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว โดยการไฟฟ้าได้จัดสรรงบประมาณ จำนวน 8.8 ล้านบาท เพื่อเป็นการสนับสนุนการฝึกอาชีพ โดยได้รับความร่วมมือจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการต่อการพัฒนาอาชีพของชุมชนในพื้นที่อพยพ จึงทำให้ได้ทราบสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ได้ดำเนินการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จากวิทยาลัยสารพัดช่างลำปาง สังกัดกรมอาชีวศึกษา ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่เมะ ในการจัดการฝึกอบรมอาชีพตามข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาเป็นเมนูอาชีพตามความต้องการของราษฎรในพื้นที่อพยพ

หลังจากที่ราษฎรบ้านเมะหลวงได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้จัดสรรให้ ได้มีความตั้งใจที่จะประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมตามความถนัดและเป็นพื้นฐานวิชาชีพเดิม แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ในปัจจุบัน ไม่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และสภาพพื้นดินเป็นที่ราบสูงเชิงเขา ลักษณะเป็นดินลูกรัง แห้งแล้ง และไม่อุ้มน้ำ ดังนั้นราษฎรในชุมชนจึงต้องมีการปรับตัวทางด้านอาชีพให้เหมาะสมกับบริบทในปัจจุบัน

เพื่อให้ราษฎรบ้านเมะหลวงมีวิถีชีวิตที่ได้รับรู้สภาพบริบทของพื้นที่ ศึกษาสภาพความพร้อมพื้นฐาน เพื่อได้มีโอกาสตัดสินใจในการเลือกประกอบอาชีพตามความพร้อมและความถนัด การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจึงเป็นหน่วยงานหลักในการให้ความช่วยเหลือในด้านการส่งเสริมอาชีพ เพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรได้มีโอกาสได้เรียนรู้ ได้รับโอกาสฝึกทักษะวิชาชีพเพื่อเป็นแนวทางในการทดลองการฝึกอาชีพ และตัดสินใจประกอบอาชีพ โดยได้เข้าฝึกอบรมวิชาชีพที่

ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ (ศพส.) อำเภอแม่เมาะตามความต้องการของราษฎร โดยได้สำรวจข้อมูลจากเมนูอาชีพก่อนการฝึกอบรม

การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ได้ส่งเสริมสนับสนุนด้านงบประมาณ ค่าเล่าเรียนและค่าวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนค่าตอบแทนวิทยากร เพื่อให้ราษฎรในพื้นที่อพยพได้ฝึกอบรมอาชีพตามความต้องการและสภาพความพร้อมพื้นฐาน ซึ่งการฝึกอบรมนั้นจะใช้หลักสูตรตั้งแต่ 30 ชั่วโมง ถึง 225 ชั่วโมง ตามเนื้อหาของวิชา โดยกิจกรรมดังกล่าวได้จัดขึ้นในพื้นที่ของชุมชน เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ราษฎรเพื่อเป็นการสนองต่อความต้องการของราษฎร และมุ่งหวังให้ราษฎรได้มีอาชีพสามารถพัฒนาศักยภาพจนสามารถพึ่งตนเองได้ คณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎร ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน มีความห่วงใยในด้านการประกอบอาชีพของราษฎรเป็นอย่างยิ่ง จึงมีดำริให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตร่วมกับคณะอนุกรรมการส่งเสริมการเกษตรและอาชีพ ดำเนินการก่อสร้างศูนย์พัฒนาและส่งเสริมอาชีพขึ้นในพื้นที่ 90 ไร่ บริเวณที่ว่างด้านหลังโรงพยาบาลแม่เมาะ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาอาชีพของราษฎรทุกสาขาอาชีพ เพื่อเป็นการยกฐานะและความเป็นอยู่ของราษฎรในชุมชนแห่งใหม่ การพัฒนาอาชีพจะต้องจัดให้ตรงกับความต้องการและความต้องการของราษฎร สอดคล้องกับภาวะการพัฒนาชุมชนและประเทศ นอกจากนี้เป้าหมายในการส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎรอพยพดังกล่าวแล้ว ยังมีเป้าหมายขยายการส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎรเป็นวงกว้าง ระดับอำเภอ จังหวัด ภาค และประเทศต่อไป

ดังนั้นสภาพพื้นที่ของชุมชนบ้านเมาะหลวงจึงเป็นตัวกำหนดให้เกิดสถานการณ์ในชุมชน ราษฎรในชุมชนต้องเกิดการปรับตัวด้านอาชีพจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ ราษฎรต้องได้รับการส่งเสริมอาชีพ เกิดการเรียนรู้ในอาชีพใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของตนเองและครอบครัว เกิดภาระหนี้สินจากการกู้เงินจากสถาบันการเงินต่าง ๆ เพื่อตอบสนองกับความต้องการ ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตและวัตถุนิยม ซึ่งมี การแข่งขันกันสูงมาก ในการครองชีพแต่ละวันมีค่าใช้จ่ายสูง มีสิ่งช่วยทางด้าน การดำรงชีพ และความฟุ่มเฟือย ราษฎรส่วนใหญ่จึงมีการเรียกร้องค่าตอบแทนและค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลือและแก้ไข

3.3 ระยะเวลาของการปรับตัว

ราษฎรบ้านเมะหลวง ส่วนใหญ่อพยพมาจากพื้นที่เดิมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 ซึ่งการมาอยู่รวมกันในพื้นที่อพยพแห่งนี้ มาจากการจับฉลากในการจัดสรรพื้นที่ ซึ่งราษฎรมาจากหลายชุมชน หลายท้องที่ และได้รับจัดสรรให้อยู่รวมกัน โดยราษฎรส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านเมะหลวงเดิม ดังนั้นราษฎรชุมชนเมะหลวง จึงมีความคิดเปรียบเทียบว่า ราษฎรที่มาจากบ้านเมะหลวงเดิมเป็นคนในอำเภอเป็นเจ้าของพื้นที่ ส่วนราษฎรที่อพยพมาจากหมู่บ้านอื่นเป็นคนนอกอำเภอภายหลังการอพยพชุมชน บ้านเมะหลวงขึ้นอยู่กับพื้นที่การปกครองของหมู่ที่ 7 บ้านท่าปะตุ่น - นาแหม ผู้นำชุมชนเมะหลวงเดิม ที่ดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน เช่น ตำแหน่งกำนัน และผู้ใหญ่บ้านต้องหมดสภาพไป พร้อมกับชุมชนที่ถูกยุบไปด้วย

ผู้นำท้องถิ่นในพื้นที่อพยพใหม่เป็นกำนัน และเป็นคนในพื้นที่บ้านท่าปะตุ่น - นาแหมเดิม ชุมชนบ้านเมะหลวงจึงถือว่าเป็นเพียงตัวแทนของหน่วยงานระดับหมู่บ้านเท่านั้น และชาวบ้านเมะหลวงมิได้ให้ความเคารพนับถือกำนันดังกล่าว เพราะถือว่าไม่ใช่คนเมะหลวง ไม่รู้เรื่องราวภายในบ้านเมะหลวงดีพอ และไม่สามารถดูแลคนเมะหลวงได้ ประกอบกับชุมชนมีขนาดใหญ่ มีครัวเรือนมากกว่า 3,000 ครัวเรือน การดูแลทุกข์สุขของกำนันบ้านท่าปะตุ่น-นาแหม จึงทำได้ไม่ทั่วถึง ราษฎรในชุมชนเมะหลวงจึงได้รวมตัวกัน เพื่อขอแยกหมู่บ้านชุมชนเมะหลวง ซึ่งประกอบด้วย บ้านเมะหลวง บ้านม่อน บ้านหัวทุ่ง ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งที่ว่าการอำเภอแม่เมะ ต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นบ้านเมะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมะ อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา และชุมชนบ้านเมะหลวงได้เลือกตั้งผู้นำชุมชนของตนเอง ซึ่งในปัจจุบันนี้ นางแสงแก้ว พรหมวิชัย ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านและเป็นผู้นำของชุมชนในการพัฒนา และเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ที่ราษฎรในบ้านเมะหลวงพึงได้รับจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต และเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชน เป็นการกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นให้เหมาะสมและทั่วถึง

นางสมพร เครื่องบุญมา แม่บ้านเกษตรกร ซึ่งปัจจุบันอายุ 45 ปี สามีรับราชการครู ได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่บ้านเมะหลวง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 เป็นรุ่นที่ 2 ของการอพยพ ได้เล่าว่า สภาพหมู่บ้านเมะหลวงเดิม เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมอย่างสมบูรณ์แบบ มีพื้นที่เพาะปลูกที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีการทำนา ทำไร่ ทำสวน ปลูก

พืชผัก และหาของป่า จึงไม่ต้องซื้ออาหารในการดำรงชีพ แต่ในปัจจุบันค่าครองชีพสูงมาก ต้องเสียค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องหารายได้เสริม และนางสมพรมีความสนใจในอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า จึงเข้ารับการฝึกอบรมวิชาการตัดเย็บเสื้อผ้า ที่ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ อำเภอแม่เมาะ โดยมีวิทยากรจากวิทยาลัยสารพัดช่างลำปาง ใช้เวลาในการฝึกอบรมจำนวน 3 รุ่น รุ่นละ 25 วัน หรือ 75 ชั่วโมง เกิดการเรียนรู้และการฝึกทักษะการตัดเย็บเสื้อผ้า และเริ่มรับงาน ตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันมีลูกค้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก ทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นและอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุข

การปรับตัวการประกอบอาชีพของชุมชน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากสภาพพื้นที่ของชุมชนได้เปลี่ยนไป จึงเป็นตัวกำหนดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ การปรับตัวด้านอาชีพของราษฎรบ้านเมาะหลวงเกิดขึ้นภายหลังการอพยพ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา ซึ่งนับถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาประมาณ 10 ปี ทำให้ราษฎรที่ตื่นตัวด้านอาชีพและพื้นฐานครอบครัวที่มีความพร้อมสามารถดำรงอยู่ได้ในชุมชน ส่วนในกลุ่มราษฎรที่ขาดความพร้อม พื้นฐานจัดอยู่ในระหว่างการปรับตัวต่ออาชีพ มีการเรียนรู้ด้านอาชีพ และวิธีการผลิต เพื่อให้เกิดรายได้แก่ตนเองและครอบครัว และยังต้องการความช่วยเหลือ การชี้แนะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้วิชาชีพ มีความมั่นใจในการประกอบอาชีพ

3.4 ความคาดหวังต่อผลดีและผลเสียของการปรับตัว

การอพยพราษฎรออกจากพื้นที่เดิม เพื่อต้องการใช้พื้นที่ดังกล่าวในการพัฒนา พลังงานไฟฟ้า เพื่อความเจริญของประเทศชาติ ทำให้เกิดผลกระทบต่อโครงสร้างและการดำเนินชีวิตของราษฎรในพื้นที่อพยพ เกิดความสูญเสียด้านทรัพย์สินและสภาพจิตใจ เป็นการถูกอพยพจากองค์กรของรัฐ ทำให้ราษฎรในชุมชนบ้านเมาะหลวงเดิมได้รับผลกระทบหลายด้าน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอผลกระทบซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย ดังนี้

3.4.1 ผลกระทบด้านโครงสร้างประชากร

การอพยพราษฎรชุมชนบ้านเมาะหลวงออกจากพื้นที่ ทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรที่ชุมชนบ้านเมาะหลวงได้รับ ในพื้นที่อพยพแห่งใหม่นี้เป็นการอยู่ร่วมกันของชุมชนหลายหมู่บ้าน เป็นพื้นที่ชุมชนอยู่ใกล้กับศูนย์ราชการ

อำเภอแม่เมาะ จึงทำให้การคมนาคม สะดวก มีคนต่างถิ่นเดินทางเข้าออกชุมชนได้ง่าย ยากต่อการควบคุมของฝ่ายปกครองและผู้พิทักษ์สันติราษฎร จนทำให้คนในชุมชนรู้สึกไม่มีความปลอดภัยในพื้นที่ใหม่ และเกิดความไม่พอใจในที่จัดสรร และมองเห็นว่าคนในพื้นที่ใกล้เคียงเป็นคนแปลกหน้า ดังนั้นจึงมีการย้ายพื้นที่ไปอยู่ที่อื่น โดยได้ขายสิทธิ์ครอบครองอย่างไม่เป็นทางการให้กับคนต่างถิ่นที่มีความพร้อมและมีเงินที่จะซื้อได้ ซึ่งคนที่รับซื้อบางคนเป็นผู้ที่ทำงานกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตหรือบริษัทเอกชนที่มาทำธุรกิจรวมกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ผลกระทบทางด้านโครงสร้างประชากรที่เกิดขึ้นจากความสะดวกของการคมนาคม จึงทำให้คนต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนแม่เมาะหลวงใหม่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งความไม่เหมาะสมของพื้นที่สำหรับการทำอาชีพด้านเกษตรกรรมและพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ทำให้คนแม่เมาะหลวงย้ายไปอยู่ที่อื่น มีการแบ่งขายพื้นที่ให้กับคนต่างถิ่นที่มาอยู่ในอำเภอแม่เมาะ ทำให้โครงสร้างประชากรของชุมชนบ้านแม่เมาะหลวงเดิมที่ประกอบด้วย ญาติพี่น้อง มีความอบอุ่น มีความรักถิ่นฐานบ้านเกิด และมีความปลอดภัยในชุมชนของตนเอง เกิดความร่วมมือช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมของชุมชน ซึ่งในพื้นที่แห่งใหม่ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป ชุมชนบ้านแม่เมาะหลวงใหม่ประกอบด้วย คนแม่เมาะหลวงเดิมและคนต่างถิ่น จึงทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชนลดลง คนในชุมชนไม่สามารถร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้ มีคนต่างถิ่นอพยพเข้าไปอยู่เป็นจำนวนมาก ไม่มีความสัมพันธ์ในชุมชนที่ดีพอ ไม่มีความช่วยเหลือกัน ความสะดวกของสาธารณูปโภคและบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนหนุ่มสาวในชุมชนไม่นิยมแต่งงานกับคนในหมู่บ้านเดียวกันและได้ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ซึ่งเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติของคนในชุมชนลดลง

ผลกระทบด้านโครงสร้างประชากรของชุมชนแม่เมาะหลวงดังกล่าว ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนลดลง มีการดำเนินชีวิตแบบปัจเจกบุคคลมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความร่วมมือและการช่วยเหลือของคนในชุมชนลดลง ซึ่งการปรับตัวของประชากรดังกล่าวนี้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตมีแนวคิดที่จะผลักดันชุมชนใหม่ให้เป็นชุมชนที่มีโครงสร้างด้านอุตสาหกรรม ดังนั้น โครงสร้างประชากรแบบเครือญาติที่ช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงขาดหายไป โดยที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตไม่ได้ให้ความสำคัญหรือเตรียมการที่จะป้องกันไม่ให้ชุมชนได้รับผลกระทบดังกล่าว

3.4.2 ผลกระทบด้านโครงสร้างครอบครัวและชีวิตประจำวัน

การเปลี่ยนแปลงด้านบริบทของชุมชน ทำให้เกิดผลกระทบด้านโครงสร้างครอบครัวและชีวิตประจำวันที่ชุมชนเหมาะสมจะได้รับ เมื่อครอบครัวขยายที่ประกอบด้วย ญาติพี่น้องได้กระจายออกไป ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติของครอบครัวที่เคยให้การช่วยเหลือกันได้ขาดหายไป เช่น การช่วยกันดูแลผู้ป่วย การช่วยกันประกอบกิจกรรมทางศาสนาหรือร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นขาดหายไป ทำให้คนในชุมชนกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่ดีต่อกันได้ลดน้อยลงไป ทุกครอบครัวต้องดิ้นรนต่อสู้ตามภาวะเศรษฐกิจที่ขาดแคลน ต้องหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นมาก จากชีวิตประจำวันของชาวเหมาะสมเดิมที่ทำการเกษตรและมีทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมแตกต่างจากพื้นที่ปัจจุบัน สภาพพื้นที่ใหม่ไม่เหมาะสมกับการทำอาชีพเกษตรกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว แรงงานภาคเกษตรกรรมไม่มีที่ดินที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพ จึงต้องอพยพไปรับจ้างแรงงานนอกชุมชน ส่วนอาชีพที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต แต่คนในชุมชนไม่สามารถที่จะนำมาประกอบอาชีพได้ทุกครอบครัว เนื่องจากมีพื้นฐานไม่เหมือนกัน เช่น การส่งเสริมอาชีพ การจักสาน การเลี้ยงวัวนม ดังนั้นจากผลกระทบด้านโครงสร้างครอบครัวและอาชีพ ดังกล่าว ทำให้ผู้นำครอบครัวต้องทำงานหนัก จึงไม่มีเวลาให้กับครอบครัว ทำให้สถาบันครอบครัวไม่สามารถเป็นที่พึ่งสำหรับสมาชิกในครอบครัวได้เท่าที่ควร อีกทั้งโครงสร้างทางอำนาจที่ผู้นำ ครอบครัวซึ่งประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมได้ลดความสำคัญลง เปลี่ยนเป็นคนรุ่นหนุ่มที่มีความรู้เฉพาะทางและสามารถประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมได้ มีบทบาทมากขึ้น ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากบริบทชุมชนเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอาชีพ ความสะดวกของสาธารณูปโภค สิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงนี้ ต้องมีการเรียนรู้จากภายนอกมากขึ้น ผู้สูงอายุที่เคยเป็นผู้นำได้ถูกลดความสำคัญลง สมาชิกในครอบครัวที่เคยเชื่อฟังพ่อแม่เปลี่ยนพฤติกรรมไป การได้รับรู้ข่าวสารจากภายนอก ทำให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบ ซึ่งยากแก่การควบคุมจากผู้นำครอบครัวเป็นอย่างมาก

การรวมกันของกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่ายทางสังคม เช่น กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้าน ที่แต่เดิมมีบทบาทช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของชุมชนใหม่ เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มแม่บ้าน มีวัตถุประสงค์ เพื่อช่วยเหลือในเรื่องอาชีพเฉพาะ

ของสมาชิกในกลุ่มเท่านั้น โดยไม่ได้มีการช่วยเหลือกิจกรรมของส่วนรวมในนามของกลุ่มแม่บ้าน เหมือนเช่นอดีต กลุ่มหนุ่มสาวไม่สามารถรวมตัวกันได้ เพราะคนในวัยหนุ่มสาวต้องพยายามเรียน ให้มากที่สุด เพื่อเป็นแรงงานหรือประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรม ทำให้ไม่มีเวลาพอที่จะมาทำ กิจกรรมของกลุ่มที่ทำเพื่อส่วนรวมของชุมชนได้ องค์ประกอบด้านอาชีพ สภาพแวดล้อมของ ชุมชน ที่ตั้งอยู่ห่างไกลกัน โครงสร้างด้านสาธารณูปโภคที่มีความสะดวกสบาย จึงง่ายต่อการ ถ่ายเทวัฒนธรรมต่างถิ่น ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวนี้ เป็นผลทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบทางสังคม และไม่สามารถพึ่งพาอาศัยกันเหมือนชุมชนเดิมได้

ผลกระทบด้านโครงสร้างครอบครัว และชีวิตประจำวันที่ชุมชนบ้าน เมาะหลวง ได้รับนี้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตไม่ได้คำนึงถึง และไม่มีมาตรการป้องกันให้กับชุมชน โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตให้การสนับสนุนงบประมาณให้กับชุมชนในการศึกษาถึงความต้องการด้าน อาชีพใหม่ของชุมชนเมาะหลวง แต่การดำเนินการดังกล่าว ขาดความเข้าใจในเรื่องของอาชีพที่ เหมาะสมกับคนในชุมชน และอาชีพที่ชุมชนพึ่งตนเองได้ จึงทำให้การส่งเสริมอาชีพที่ชุมชน ได้รับ การสนับสนุน ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ เนื่องจากอาชีพที่อยู่ในแผนการส่งเสริมต้องอาศัยทักษะ และความชำนาญและเป็นสิ่งที่คนในชุมชนไม่คุ้นเคย ต้องอาศัยการเรียนรู้อีกมาก ดังนั้นใน สถานการณ์ที่คนในชุมชนต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่สูงมาก จึงเป็น ปัญหาเร่งด่วนที่ทุกครอบครัวต้องแก้ไข เป็นเหตุให้การให้ความร่วมมือของคนในชุมชนที่จะทำ การพัฒนาชุมชน หรือเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม จึงทำได้ยากและการจัดการ ผลประโยชน์เพื่อส่วนรวม ยังเป็นปัญหาที่รอเวลาในการแก้ไข

ตอนที่ 4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชุมชน

การปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเนื่องจากการอพยพพื้นที่ บ้านเมาะหลวง หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีปัจจัยซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมและ สนับสนุนให้การปรับตัวมีความสมบูรณ์ ราษฎรสามารถดำรงชีพอยู่ในชุมชนแห่งใหม่ได้อย่าง สมดุล ผู้วิจัยจึงขอเสนอผลการวิจัยในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.1 ปัจจัยด้านสังคม

4.2 ปัจจัยด้านวัฒนธรรม

4.3 ปัจจัยด้านการเรียนรู้

4.4 ปัจจัยด้านการกระทำขององค์กรรัฐ

ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษานี้จะมีประโยชน์ต่อการศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเมะหลวง โดยมีรายละเอียดของการวิจัย ดังนี้

4.1 ปัจจัยด้านสังคม

ราษฎรในชุมชนอพยพบ้านเมะหลวง มีชีวิตประจำวันในการดำรงชีพบนพื้นฐานของการปรับตัวด้านสังคม โดยปรับตัวจากเดิมที่เคยเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ มีการติดต่อสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนบนพื้นฐานของความรู้จักมักคุ้นกัน มีความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออารีย์ ความประนีประนอมต่อกัน การอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนใหม่กลายเป็นสังคมขนาดใหญ่ มีความซับซ้อนในระบบโครงสร้างทางสังคมที่ประกอบด้วยองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรปกครองระดับอำเภอ และหน่วยงานระดับอำเภอ ซึ่งบทบาทขององค์กรของกลุ่มและของปัจเจกชนในสังคมมีผลต่อความรู้สึกต่อการปรับตัว ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม และทัศนคติที่มีต่อสังคม ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะเป็นสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ราษฎรในชุมชนสามารถปรับตัวต่อผลกระทบทางด้านสังคม ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยในประเด็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชุมชนด้านสังคม ดังนี้

ความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก

เนื่องจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านเมะหลวงในพื้นที่อพยพแห่งนี้ มีโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแบบหลวม ๆ เนื่องจากการมองสมาชิกในชุมชนเป็นคนแปลกหน้า การอยู่ร่วมกันโดยไม่มีกิจกรรมเพื่อส่วนรวม และการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นต่อกันตลอดการทำงานจนล้มความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ดังนั้นเมื่อชุมชนใหม่มีความเป็นเมืองตั้งอยู่ใกล้ย่านความเจริญ การคมนาคมติดต่อภายนอก มีความสะดวก จึงมีความสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชนได้ง่าย ทำให้ราษฎรในชุมชนอพยพบ้านเมะหลวงเกิดการยอมรับในสังคมนรูปแบบใหม่ มีความทันสมัยมากขึ้น มีกลไกทางสังคมซับซ้อนกว่าสังคมเดิม เกิดการแข่งขันมากขึ้นทุกด้าน เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่รุนแรงกว่าสังคมเดิม ต้องต่อสู้ดิ้นรนมากขึ้น เพื่อให้สามารถอยู่ได้

อย่างปกติสุขในสังคมของชุมชนแห่งใหม่นี้ ความเจริญเติบโตของโครงสร้างทางกายภาพของเมือง และความหนาแน่นด้านวัตถุนิยม เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรคมนาคม อาคาร บ้านเรือน และที่อยู่อาศัยขนาดต่าง ๆ มีความทันสมัย และมีขนาดใหญ่ขึ้น วิถีชีวิตที่แตกต่างจากชุมชนเดิมที่เคยจัดหาเอง ทำเอง บริโภคเอง และใช้สอยเอง ทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคและที่อยู่อาศัย ซึ่งปัจจุบันได้ปรับตัวมาพึ่งพาระบบต่าง ๆ ของสังคมเมือง ต้องจัดหาจากตลาด น้ำประปา ไฟฟ้า และการบริการด้านสาธารณสุขต่าง ๆ ต้องอาศัยการบริการของรัฐ การเดินทางติดต่อดังพึ่งพา การขนส่ง ทั้งนี้ต้องมีเงินเป็นปัจจัยสำคัญ เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งของและบริการ และเมื่อเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตของชุมชนเดิม ซึ่งสามารถจัดหาปัจจัยต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง โดยพึ่งพาเงินเพียงส่วนน้อย

ความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก จึงทำให้ชุมชนพื้นที่อพยพบ้านเมะหลวงมีความเป็นสมัยใหม่ เป็นการปรับตัวที่พัฒนาแนวคิดของสมาชิกในชุมชนแบบทันสมัย ส่งผลให้เกิดค่านิยมในด้านการแต่งกายให้ทันสมัย มีอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น วิทยุ โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น อุปกรณ์เครื่องครัว มียานพาหนะส่วนตัว เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์เก๋ง หรือรถกระบะ ซึ่งส่วนใหญ่จะซื้อในระบบเงินผ่อน ซึ่งต้องแบกภาระหนี้สินเป็นจำนวนมาก ค่านิยมด้านการศึกษาค่อนข้างสูง ราษฎรในชุมชนให้ความสนใจส่งลูกหลานเล่าเรียนจนสุดความสามารถ ซึ่งข้อจำกัดที่สำคัญ คือ ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเรียนมีไม่เพียงพอ ทำให้ความใฝ่ฝันด้านการเรียนของลูกหลานส่วนหนึ่งไม่เป็นไปตามที่ต้องการ ส่วนค่านิยมด้านการเลียนแบบนิยมแฟชั่นสมัยใหม่ จะเห็นได้จากกลุ่มวัยรุ่นของชุมชนเมะหลวง การนิยมฟังเพลงในแนวสมัยใหม่ การเดินในท่าทางต่าง ๆ การนิยมคารา ปรากฏการณ์ที่แสดงออกทางพฤติกรรมดังกล่าวนี้ จะเป็นปัจจัยทางสังคมในการ ส่งเสริม สนับสนุนให้ราษฎรในชุมชนบ้านเมะหลวงเกิดการปรับตัว เพื่อให้สามารถอยู่ในชุมชนอพยพได้

4.2 ปัจจัยด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมของชุมชนนับว่ามีความสำคัญ และเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชุมชน พื้นที่อพยพบ้านเมะหลวงมีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมเนื่องจากความแปลกใหม่ของพื้นที่ ราษฎรในชุมชนซึ่งมีค่านิยม ความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานของวัฒนธรรม

ที่แต่ละคนได้รับมา ดังนั้นเพื่อให้การวิจัยได้มองเห็นวัฒนธรรมในชุมชนแห่งใหม่ พื้นที่อพยพ บ้านเมะหลวง ผู้วิจัยจึงขอแยกประเด็นของการวิจัยดังนี้

4.2.1 ค่านิยมในการประกอบอาชีพ

เนื่องจากสถานะค่าครองชีพในชุมชนอพยพบ้านเมะหลวง ต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพประจำวันค่อนข้างสูง ราษฎรในชุมชนจึงมีความสนใจต่องานอาชีพที่สามารถทำให้เกิดรายได้ อาชีพภาคเกษตรกรรมไม่เป็นที่นิยมมากนัก เนื่องจากสภาพปัญหาของพื้นที่ที่แห้งแล้ง และเป็นเนินเขา ไม่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และผลผลิตด้านการเกษตรไม่สามารถทำรายได้ที่แน่นอน เพราะขึ้นอยู่กับผลผลิตและระบบตลาด อีกทั้งต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการประกอบอาชีพ และไม่มีความแน่นอนเพราะต้องอาศัยธรรมชาติ ถ้าคุณภาพของผลผลิตไม่ดี ราคาพืชผลตกต่ำก็ประสบภาวะการขาดทุน เกิดภาระหนี้สิน ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ครอบครัว ทำให้เกิดการเปรียบเทียบกับรายได้ภาคอุตสาหกรรมและบริการที่มีรายได้ดีกว่า และเป็นรายได้ประจำค่อนข้างแน่นอน ไม่ขึ้นกับสภาพธรรมชาติหรือกลไกตลาด ราษฎรบ้านเมะหลวงส่วนหนึ่งจะเกิดทัศนคติเชิงลบต่ออาชีพเกษตรกรรม และให้การยอมรับอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมว่าสามารถสร้างรายได้ที่ดี มีความมั่นคง ซึ่งส่งผลทำให้สามารถยกระดับฐานะของตัวเองและครอบครัวได้ ดังนั้นค่านิยมในการประกอบอาชีพภาคอุตสาหกรรมและบริการ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการปรับตัวของชุมชน

4.2.2 ค่านิยมในการบริโภค

ชุมชนอพยพบ้านเมะหลวงมีความทันสมัย มีความสมบูรณ์ในด้านการคมนาคม มีระบบสื่อสารมวลชนที่ทันสมัย สามารถติดต่อกับชุมชนเมืองได้อย่างสะดวก ทำให้คนในชุมชนได้รับอิทธิพลจากพฤติกรรมของคนในชุมชนเมือง และได้รับอิทธิพลจากการโฆษณาชวนเชื่อด้านวัตถุนิยมทางสื่อต่าง ๆ จึงมีผลทำให้ราษฎรในชุมชนบ้านเมะหลวง มีค่านิยมในการบริโภค และ มีค่านิยมความทันสมัย ซึ่งจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย เครื่องอำนวยความสะดวกในครอบครัว เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ เครื่องขยายเสียง เครื่องซักผ้า

เครื่องปรับอากาศ และภายในชุมชนมีแหล่งบันเทิงและบริการเกิดขึ้น เช่น ร้านอาหาร คาราโอเกะ ร้านเกมส์คอมพิวเตอร์ ทำให้เกิดความต้องการในการบริโภค แสวงหาสิ่งที่ตัวเองต้องการ

จากการได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งมีความคิดเห็นตรงกับ นางเอ็นดู เครือบุญมา อายุ 45 ปี ครูผู้สอนประจำศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเมะหลวง ได้เล่าให้ฟังว่า ภายในชุมชนบ้านเมะหลวงในปัจจุบันนี้มีการติดต่อสัมพันธ์กันน้อยมาก ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากทุก ครอบครัวมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สมาชิกในครอบครัวสามารถหาความสุขได้ เช่น ตอนเย็นหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว ทุกครอบครัวก็จะใช้เวลาพักผ่อนด้วยการฟังวิทยุหรือดูโทรทัศน์ จึงไม่มีเวลาไปมาหาสู่กับเพื่อนบ้าน และได้รับอิทธิพลจากการโฆษณาชวนเชื่อด้านวัตถุ ทำให้เกิดการครอบงำของลัทธิบริโภคนิยมแพร่กระจายเข้าสู่ชุมชน จึงจำเป็นต้องแสวงหาสิ่งที่ยังขาด และมีความต้องการนำไปสู่การปรับตัวด้านอาชีพที่คาดว่าจะทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความอยากและวัฒนธรรมการบริโภคนิยม

ดังนั้นค่านิยมในการบริโภคนี้ จึงเป็นปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมที่มีส่วนสนับสนุนให้ราษฎรในชุมชนมีการปรับตัวให้สามารถดำรงตนอยู่ได้ในชุมชนอพยพบ้านเมะหลวง

4.3 ปัจจัยด้านการเรียนรู้

จากการศึกษาโดยภาพรวมพบว่า ประชากรของบ้านเมะหลวงมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น มีจำนวนผู้จบการศึกษาและมีระดับการศึกษาสูงขึ้นกว่าหมู่บ้านเดิม เนื่องจากมีความพร้อมด้านสถานที่เรียน การคมนาคมสะดวกสบาย ราษฎรบางครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น จึงสามารถส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษามากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้แยกประเด็นการศึกษาดังนี้

4.3.1 การได้รับข้อมูลข่าวสาร

ความเจริญก้าวหน้าของระบบสื่อสาร การคมนาคมขนส่งที่สะดวก ทำให้ราษฎรในชุมชนมีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารในด้านต่าง ๆ จากสื่อหลายประเภท เช่น สื่อบุคคล สื่อสารมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ส่วนหนึ่งราษฎรใช้สื่อในการเรียนรู้ด้านอาชีพที่หลากหลาย โดยการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ทำให้เกิดแนวคิดด้านอาชีพที่ให้ค่าตอบแทนสูง มีความมั่นคง มีความสะดวกสบายในการทำงานมากกว่า

การประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม เช่น ผู้ที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการจะแต่งกาย สะอาด สวยงาม หรือมีเครื่องแบบประจำ ให้ปฏิบัติงานอยู่ในสถานที่ทำงานที่ไม่ต้องกรำแดด กรำฝน ไม่ต้องใช้แรงงานเหมือนภาคเกษตรกรรม ดังนั้น การได้รับข้อมูลข่าวสาร จึงมีผลต่อการ เรียนรู้และเกี่ยวข้องกับปรับตัวของชุมชน

4.3.2 การได้รับการศึกษาสมัยใหม่

คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ให้ความสนใจในการศึกษาต่อ ในระดับที่สูงขึ้นทั้งสาย สามัญและสายอาชีพ โดยมีความมุ่งหวังที่จะนำเอาความรู้มาประกอบอาชีพ และมีความหวังในการปรับตัวด้านอาชีพจากภาคเกษตรกรรมซึ่งได้ทำต่อเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มุ่งหวังให้ ลูกหลานที่จบการศึกษาได้ปรับตัวด้านอาชีพไปสู่อาชีพอื่น และให้ความสำคัญกับค่านิยมของ อาชีพข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และอาชีพการให้บริการ จึงพบว่าราษฎรในชุมชนนิยม ส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในระดับสูงเกินกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น และสนับสนุนให้เข้าศึกษาต่อใน สถานศึกษาที่มี ชื่อเสียงตามค่านิยมของคนในท้องถิ่น

จากการบอกเล่าของ นางปิยานันท์ วงษ์สารักษ์ อายุ 46 ปี อาชีพข้าราชการ ครู ซึ่งทำการสอนอยู่ที่โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ ได้กล่าวว่า ลูกหลานของคนในชุมชนเมาะหลวง ประมาณร้อยละ 50 เท่านั้นที่เรียนในโรงเรียนในท้องถิ่นอำเภอแม่เมาะ นอกจากนั้นเดินทางไป เรียนในตัวเมืองลำปาง โดยพ่อ แม่ มีค่านิยมต่อสถานศึกษา และมีความหวังว่าลูกหลานเมื่อได้ เรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงย่อมเป็นคนที่มีความรู้ และการที่ลูกหลานได้เรียนในโรงเรียนต่าง ท้องถิ่น ทำให้การดูแล การปกครองยากขึ้น เนื่องจากลูกหลานอยู่ห่างจากพ่อแม่ ในส่วนของ โรงเรียนได้มองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยได้จัดกิจกรรมการ เรียนการสอน โดยส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ เช่น การฟ้อนเล็บ การปลูกพืชสมุนไพรและให้ ผู้ปกครองได้มีส่วนเป็นวิทยากรในการเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การทำบายศรีสู่ขวัญ การทำดอกไม้จากแป้งขนมปัง โดยทางโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้รับการ ศึกษาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีค่านิยมที่ดีต่อการศึกษา และการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

ในส่วนของชาวบ้านที่ได้รับการฝึกอบรมวิชาชีพ ทำให้เกิดแนวทางในการ ปรับตัวด้านอาชีพ และสร้างอาชีพอิสระให้แก่ตนเองและครอบครัว เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้าง

อาชีพ สร้างงาน เพื่อให้เกิดรายได้ เช่น เกิดการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มจักสาน กลุ่มดอกไม้ ประดิษฐ์ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มเลี้ยงกบ เป็นต้น จึงถือว่าการเรียนรู้เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของราษฎรในชุมชน

4.4 ปัจจัยด้านการกระทำขององค์กรรัฐ

จากการพูดคุยกับเจ้าอาวาสวัดเมะหลวง ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส มีความคิดเห็นตรงกันว่า ราษฎรบ้านเมะหลวงไม่มีความเต็มใจในการอพยพย้ายถิ่นเนื่องจากมีความผูกพัน และรักท้องถิ่นบ้านเมะหลวงเดิมซึ่งเคยอยู่อาศัยร่วมกันมาประมาณ 300 ปี วิถีชีวิตความเป็นอยู่มีความอบอุ่น มีน้ำใจต่อกัน การประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมมีการเอามือเอาร่างช่วยเหลือกัน ผลผลิตทางการเกษตร มีผลผลิตที่ทำให้เกิดรายได้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างพอเพียง ราษฎรในชุมชนบ้านเมะหลวง มีความจำเป็นต้องยอมรับเงื่อนไขของการอพยพที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้กำหนดไว้ ซึ่งในความรู้สึกแล้ว มีความรักและหวงแหนและคำนึงถึงคุณค่าของพื้นที่ชุมชนบ้านเมะหลวงเดิมเป็นอย่างมาก เพราะได้เคยอยู่อาศัยมาหลายชั่วอายุคนแล้ว แต่เนื่องจากความจำเป็นในการพัฒนาประเทศโดยเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม ต้องมีการขยายกำลังการผลิตกระแสไฟฟ้า และเพิ่มพื้นที่ในการขยายเหมืองถลิ่งในดัมเมะ เพื่อโรงไฟฟ้าเครื่องที่ 8 และ 9 จึงมีความจำเป็นในการอพยพราษฎร อำเภอแม่เมะ จำนวน 2,100 ครัวเรือน ออกจากพื้นที่

จากการที่ผู้วิจัย ได้พูดคุยกับกลุ่มจักสานบ้านเมะหลวง ซึ่งหลายคนมีความเห็นตรงกันว่า ทุกคนมีความรัก ความผูกพันกับพื้นที่ชุมชนเดิมเป็นอย่างมาก นางขวัญหัตถ์ หมูแก้วเครือ ประธานกลุ่มจักสานได้บอกว่า ภายในพระอุโบสถวัดเมะหลวงในปัจจุบันได้มีภาพวาดที่แสดงถึงสภาพของหมู่บ้านบ้านเมะหลวงเดิม ทำให้เกิดความรู้สึกสะท้อใจ และมีความรู้สึกเสียดายที่อยู่อาศัยเดิมที่ให้ความรัก ความอบอุ่น ในความเป็นเครือญาติและความเป็นชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน

การพัฒนาประเทศโดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและมองข้ามผลกระทบทางสังคมของชุมชน โดยคิดมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ไว้สูงแต่คิดมูลค่าของการสูญเสียทางสังคมไว้ต่ำ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อจิตใจ วิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรมอันดีงาม การพัฒนาโดยขาดการศึกษา ข้อมูลเบื้องต้น ไม่เข้าใจระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชน ทำให้เกิด

การเสื่อมถอยของกลไกทางสังคม เกิดความล่มสลายของชุมชนเร็วขึ้น ระบบเครือญาติในสังคมเดิม ถูกทำลายลงไป เกิดการถ่ายทอดของวัฒนธรรมต่างถิ่นจนทำให้ชุมชนอพยพได้รับผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม ถ้าคนในชุมชนไม่สามารถปรับตัวในบริบทชุมชนใหม่นี้ได้ ชุมชนที่เปราะบางจะเกิดความเสี่ยงต่อการล่มสลาย